

**İHSAN OKTAY ANAR'IN PUSLU KITALAR
ATLASI KİTABINDAKİ
SIFATLARIN ÜSLÛBA
KATKISININ İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Eda KÖKSAL

Eskişehir 2023

**İHSAN OKTAY ANAR'IN PUSLU KITALAR ATLASI KİTABINDAKİ
SIFATLARIN ÜSLÛBA KATKISININ İNCELENMESİ**

Eda KÖKSAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hülya PİLANCI

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kasım 2023

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Eda KÖKSAL'ın "İhsan Oktay Anar'ın Puslu Kıtalar Atlası Kitabındaki Sıfatların Üslûba Katkısının İncelenmesi" başlıklı tezi .././.... tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)	:	
Üye	:	
Üye	:	
Üye	:	
Üye	:	

Prof. Dr. Saime ÖNCE
Enstitü Müdürü

ÖZET

İHSAN OKTAY ANAR'IN ‘‘PUSLU KITALAR ATLASI’’ KİTABINDAKİ SIFATLARIN ÜSLÛBA KATKISININ İNCELENMESİ

EDA KÖKSAL

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kasım 2023

Danışman: Prof. Dr. Hülya PİLANCI

Bu çalışmanın amacı, yazılan bir eserde üslûbun kullanımı ve sıfatların üslûba katkısını incelemektir. İhsan Oktay Anar'ın Puslu Kıtalar Atlası romanında sözcüklerin kullanımı, çağrışımları ve sıfatlarla beraber eserin üslûbuna katkısı ele alınmıştır.

Eserde sıfatlar fişleme yöntemi ile tek tek bulunup gruplandırılmıştır. Gruplandırmalar sonrasında kullanılan sıfatların üslûp üzerindeki katkısı tasvîri ve tevekkünî üslûp inceleme yöntemlerinden yararlanılarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada İhsan Oktay Anar'ın sıfatlardan ne şekilde yararlandığından yola çıkarak yazarın genel üslûbu hakkında da bilgi edinmeye çalıştık. Bu incelemeyi yaparken üslûp ve üslûpbilim yöntemlerini de göz ardı etmeden çalışmamıza yön verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Üslûp, Dilbilim, Sıfatlar.

ABSTRACT

EXAMINATION OF İHSAN OKTAY ANAR'S ADDITIONAL CONTRIBUTION TO THE STYLE OF THE ADDITIONS IN THE BOOK OF “THE ATLAS OF MISTY CONTINENTS”

Eda KÖKSAL

Department of Turkish Language and Literature

Anadolu University, Postgraduate Education Institute, November 2023

Supervisor: Professor Doctor Hülya PİLANCI

The aim of this study is to examine the use of style and the contribution of adjectives to style in a written work. The use of words in İhsan Oktay Anar's novel “The Atlas of Misty Continents”, their connotations and adjectives as well as their contribution to the style of the work are discussed.

In the work, the adjectives were found one by one and grouped by the method of tagging. After the groupings, the contribution of the adjectives used on the style was evaluated by using the methods of descriptive and tawakkuni style analysis.

In this study, we also tried to obtain information about the general style of the author, based on how İhsan Oktay Anar uses adjectives. While making this examination, our work has been guided without ignoring the styles and stylistics methods.

Keywords: Style, Linguistics, Adjectives.

TEŞEKKÜR

Çalıőmamn her aőamasında engin tecrübeleri ile destek olan tez danıőmanım Prof. Dr. Hülya PİLANCI'ya sonsuz teőekkürlerimi sunuyorum. Eser seçimi konusunda katkı sağlayan Doç. Dr. Hülya Bayrak AKYILDIZ'a teőekkürlerimi sunuyorum.

Tez savunmamda yer almayı kabul eden değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Dilek ERENOğLU ATAİZİ ve Dr. Öğr. Üyesi Buğra Oğuzhan ULUYÜZ'e teőekkürlerimi sunuyorum.

Eda KÖKSAL

..../..../20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Eda KÖKSAL

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. İnceleme	1
1.1.1. İhsan oktay anar hayatı, sanatı ve eserleri	1
1.1.1.1. Hayatı.....	1
1.1.1.1.1. Eğitim hayatı.....	2
1.1.1.1.2. Askerliği.....	3
1.1.1.1.3. Çalışma hayatı.....	3
1.1.1.1.4. Evliliği ve ailesi.....	3
1.1.1.1.5. Sanat anlayışı	4
1.1.1.2. Puslu Kıtalar Atlası	6
1.1.1.2.1. Özet	7
1.1.1.3. Sıfat	8
1.1.1.3.1. Vasıflandırma sıfatları	9
1.1.1.3.2. Belirtme sıfatları	10
1.1.1.4. Sıfatların sınıflandırılması	10
1.1.1.4.1. Kökenlerine göre sıfatlar	10
Türkçe kökenli sıfatlar	11
Yabancı kökenli sıfatlar	11
Karışık kökenli sıfatlar.....	11
1.1.1.4.2. Yapı bakımından sıfatlar	12
Basit (yalın) sıfatlar	12
Türemiş sıfatlar.....	12

Birleşik sıfatlar.....	14
Pekiştirme sıfatları.....	15
Kelime gruplarından oluşan sıfatlar.....	15
1.1.1.4.3. İşlevlerine göre sıfatlar.....	17
1.1.1.5. Üslûp ve üslûp incelemesi.....	18
1.1.1.5.1. Üslûp ve dil.....	18
1.1.1.5.2. Üslûp.....	23
1.1.1.5.3. Üslûp çeşitleri.....	25
1.1.1.5.4. Üslûp incelemesi.....	26
Tasvirî üslûp incelemesi.....	27
Tevekkünî üslûp incelemesi.....	27
Puslu kıtalar atlası eserinde üslûp incelemesi.....	29
1.1.1.6. Puslu Kıtalar Atlası romanında sıfatlar.....	29
1.1.1.7. Puslu Kıtalar Atlası eserinde sıfatların anlamsal çağrışımları ...	32
1.1.1.7.1. Kişi ya da mekân tasviri yapan sıfatlar.....	32
1.1.1.7.2. Sıfatlarda olumsuzlama.....	34
Doğrudan ve dolaylı olumsuzlama yapan sıfatlar.....	35
1.1.1.8. Sıfat-fillerin eserde kullanımı.....	37
1.1.1.9. Belirtme sıfatları.....	40
1.1.1.10. Sıfat işlevli sözcükler.....	41
1.1.1.10.1.Sıfat işlevli isimler.....	41
1.1.1.10.2.Zarf görünümlü sıfatlar.....	42
1.1.1.11. Yapı bakımından sınıflama.....	43
1.1.1.11.1.Türemiş sıfatlar.....	43
1.1.1.12. Sıfat işlevli öbekler.....	47
1.1.1.12.1.Sıfat işlevli isim tamlamaları.....	47
1.1.1.12.2.Sıfat işlevli sıfat tamlamaları.....	47
1.1.1.12.3.Sıfat işlevli ikilemeler.....	48
1.1.1.12.4.Sıfat işlevli bağlama öbekleri.....	48
1.1.1.12.5.Sıfat işlevli edat öbekleri.....	49
2. SONUÇ.....	50
KAYNAKÇA.....	52
ÖZGEÇMİŞ.....	53

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1. Metin içinde kullanılan sıfatların sıklığı ve anlamsal çağrışımı	31
Tablo 1.2. Mekân niteleyen sıfatlar	33
Tablo 1.3. Kişileri niteleyen sıfatlar	33
Tablo 1.4. Mekân niteleyen sıfatlar	34
Tablo 1.5. Olumsuz anlam belirten sıfatlar	36
Tablo 1.6. Sıfat- fiillerin metin içindeki kullanımı ve çağrıştırdığı anlam	38
Tablo 1.7. Eserde yer alan bazı belirtme sıfatları	41
Tablo 1.8. Puslu Kıtalar Atlası eserinden birkaç örnek	42
Tablo 1.9. Zarf görünümlü sıfatlar	42
Tablo 1.10. Türemiş sıfatlar	43
Tablo 1.11. Addan sıfat yapan ekler	45
Tablo 1.12. Fiilden sıfat türeten kelimeler	45
Tablo 1.13. Sıfat işlevli birleşik sözcükler	46
Tablo 1.14. Basit işlevli sıfatlar	46
Tablo 1.15. Sıfat işlevli belirtili ve belirtisiz isim tamlamaları	47
Tablo 1.16. Sıfat işlevli sıfat tamlamaları	47
Tablo 1.17. Eserde kullanılan sıfat işlevli ikilemeler	48
Tablo 1.18. Eserde kullanılan sıfat işlevli bağlama öbekleri	48
Tablo 1.19. Eserde kullanılan sıfat işlevli edat öbekleri	49

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1. Gösterge kavram şekli	20
Şekil 1.2. Gösterge çağrışım şekli	21

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Akt. : Aktaran

Bkz. : Bakınız

a.g.e. : Adı Geçen Eser

1. GİRİŞ

Çalışmamıza sıfatların edebî bir metin içerisinde kazandığı görünümü belirlemekle başladık. Bunun yanında sıfatların tespiti, metne kattığı anlam ve çağrışımlar üzerinde durmayı hedefledik. Metin içerisinde sıfatların türlerine göre kullanım sıklıklarına da değinmeyi istedik.

Sıfatların yoğun olarak kullanıldığı edebî bir metinden hareketle dilbilimi ile etkileşimini tespit etmeye çalıştık. Bir eserde kullanılan sözcük ve sözcük türlerinden hareketle yazarın üslûbuna ulaşmanın mümkün olduğunu ifade ettik. Sıfatların metin içerisinde çok anlamlılık, canlılık ve nesnelere hareketlilik kazandırdığını gözlemlemeyi ve aktarmayı amaçladık.

1.1. İnceleme

1.1.1. İhsan Oktay Anar hayatı, sanatı ve eserleri

1.1.1.1. *Hayatı*

İhsan Oktay Anar, 1960 yılında Yozgat'ta doğmuştur. Kökeninin Kazan Türklerine dayandığı bilinmektedir. İhsan Oktay Anar'ın ataları 1893'te Kazan'dan ayrılmış ve İstanbul'a yerleşmiştir. “Kazan Volvo kıyısında oldukça kuzeyde. Osmanlı topraklarına çok uzak bir yerde. Orda (atalarımın) pek rahatsız bir hayat sürdürdüklerini zannetmiyorum. Büyükbabam İlahiyat tahsili yapmak için İstanbul'a gelme gereği duymuş. Fatih medresesine gitmiş. Orada müderrislik yapmış ve medreselerin kapatılması sonucu ayrılmış. Adı Abdullah Almaçov.”¹

İhsan Oktay Anar'ın büyükbabası İstanbul'a yerleştikten sonra soyadı kanunu ile “Anar” soyadını almıştır. Bunun hikâyesi ise şöyledir: “Anar soyadını amcam bulmuş. Amcam bir Rum kadınına âşık olmuş, kadın ona karşılık vermemiş ve ‘seni hiç unutmayacağım, daima anacağım’ adında (anlamında) Anar soyadını seçmişler.”²

Yazarın babası Mehmet Sait Bey'dir. Tekel'de müskirat eskperidir (Koçakoğlu, 2010, s.47). Mehmet Sait Bey için yazar şunları ifade etmiştir: “Çok güzel dinî hikâyeler anlatırdı. Çok dindar yaşlı insanlar evimize misafir olarak gelirdi. Babam sürekli onları anlattığı dinî hikâyelerle ağlatırdı. Çok büyük bir heyecanla gözlerinden ışıklar saçarak

¹ İhsan Oktay Anar'la 11/08/2008 tarihli saat 12.30'da İzmir'deki evinde yapılan söyleşiden alınmıştır.

² Aynı söyleşi.

anlatırdı.”³İhsan Oktay’ın hikâyelerinde babasının büyük bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

Yazarın annesi Bedia Hanım ise İstanbullu bir hanımefendidir. Dindar ve aynı zamanda modern bir kadın olan Bedia Hanım da eşi Mehmet Sait Bey gibi memurdur (Koçaoğlu, 210, s. 48). İhsan Oktay, evin en küçük çocuğudur. Süheyla ve Füzulan adında iki ablası vardır. “Suskunlar” isim romanı yazar kız kardeşlerine ithaf etmiştir (Koçakoğlu, 2010, s.48). Koçakoğlu’na göre yazar kitaplara ve okumaya düşkün bir ailede yetişmiştir. Geleceği ile ilgili sorulan sorulara yazar şöyle cevap veriyor: “Büyüyünce ne olmak isterdim? Tabi bu bir çocuğun hayal gücüyle sınırlı. Astronot olmak, ressam olmak, mühendis olmak bir sürü şey olmak isterdim.”⁴Sürekli okuyan ve araştıran bir aile ortamı yazarın hayal gücün oldukça önemli bir katkı sağladığını görmekteyiz.

Yazar adını çocuğu olmayan dayısından almıştır. Annesi tarafından İhsan adı verilir. Ablaları tarafından da Oktay ismi eklenir ve İhsan Oktay Anar ismi oluşur.⁵

1.1.1.1.1. Eğitim hayatı

İhsan Oktay Anar, babası ve annesinin memur olması sebebiyle ilk ve ortaokulu İstanbul’da liseyi ise İzmir’de okumuştur. Karşıyaka Erkek Lisesi’nde eğitimine başlamıştır (Koçakoğlu, 2010, s.49). Yazarın lise hayatı için söylemleri şöyledir: “Okuldan kaçıp kütüphaneye gidiyordum. Milli kütüphaneye gidiyordum. Okuldan kaçıyor orada okuyordum. Maupassant, Çehov, Gogol. Bir gün eve okuldan atıldığım haberi geldi devam etmediğim için.”⁶ Anar, Akşam lisesine kayıt olur. Bu, onun hayatında başka bir dönüm noktası oluşturmuştur. Okumaya daha çok zaman ayırmasını sağlamıştır. Bunun yanında tabela boyaması işine de başlar. Ege Üniversitesi Felsefe bölümünü kazanan yazar, yüksek lisans eğitimini de burada tamamlamış ve ardından askerlik süreci başlamıştır (Koçakoğlu, 2010, s.49-50).

³ Aynı söyleşi.

⁴ Aynı söyleşi.

⁵ Kürşad Oğuz, “1995’te Kuzey Irak’ta Çelik Harekatı’ndaydım. <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/774884-1995te-kuzey-irakta-celik-harekatindaydim>. (E.T:22/07/2022).

⁶ Aynı söyleşi.

1.1.1.1.2. Askerliği

Yazar Kuzey Irak'ta askerlik görevini yapmıştır. Çelik Harekâtı denilen bir operasyona katılan yazar şunları dile getiriyor:

O kış, eksi 30 derece soğukta, PKK'ya karşı düzenlenen, Korgeneral Hasan Kundakçı komutasındaki 40 günlük sınır ötesi operasyonun bir parçası olmuş İhsan; üstelik tim komutanı olarak. Habur'dan geçmişler sınırı. Diyarbakır, şırnak, Cizre'de bulunmuş. Baskınlara uğramışlar, pusuya yatmış. Bizi ateşinin ışıklarını üzerinden geçerken görmüş. Hatta bir keresinde bir anti-tank mayını temizleme vazifesi düşmüş üzerine: “Biz sınırda ilerlerken, tankların yolunun üzerinde bir mayınlı alan olduğu söylendi... Biliyorsun, anti-tank mayını sen üzerine basarsan patlamaz. 145 kilo ağırlık lâzım onu patlatmak için. Bu yüzden onu kara mayınıyla tuzaklarlar. Temizlemeye giden üzerine basıp patlatsın diye. O bölgeye geldiğimizde 10 kişilik timimi tepenin arkasına gönderdim. Patlarsa zarar görmesinler diye. Elime bir tornavida alıp mayın olduğu söylenen yere ulaştım. Toprağı kazdım kazdım, ama mayın çıkmadı...⁷

Ayrıca yazar askerde jandarma timi olarak görev yapmıştır. Haberleşme sağlamak amacıyla kendisine bir volkmen verildiği biliniyor (Koçakoğlu, 2010, s.50). “Tankın içinde ayarlayabileceğiniz mavi bir ışık vardır. Bir de başlık takımları vardır, bildiğiniz kulaklık. O başlık takımın haberleşmeniz için takmanız lazım. Bir walkmanım vardı. Kulaklığı takmadan önce onun kulaklığını takardım. Onda Bach'ın “Macneficat” adlı eserini dinlerdim. Bir yandan da telsiz konuşmaları gelirdi. Bu müziği defalarca dinlerdim.”⁸

1.1.1.1.3. Çalışma hayatı

Lise yıllarında tabela boyacılığı ile içe başlayan yazar, Ege Üniversitesi'nde Felsefe bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır (Koçakoğlu, 2010, s.51). “Sokrates Öncesi Felsefede Varlık Sorunu” başlıklı teziyle yüksek lisans, “Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı” başlıklı teziyle doktora derecesini aldı. 2011 yılında emekli oldu (Çiçek, 2015, s.1)”.

1.1.1.1.4. Evliliği ve ailesi

Yazar, felsefe bölümünden öğrencisi olan Özlem Hanım ile 1999 yılında evlenir (Koçakoğlu, 2010, s.51). “Mutsuzluk verimliliğin nedeni olabilir. Ancak mutluluk daha

⁷ Kürşad Oğuz, “1995'te Kuzey Irak'ta Çelik Harekâtı'ndaydım. <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/774884-1995te-kuzey-irakta-celik-harekatindaydim>. (E.T:22/07/2022).

çok verimli olmanızı sağlıyor.”⁹ Koçakoğlu’na göre Anar’ın eşinin hayatında yeri ve önemi çok büyüktür. Eserlerini en çok eşi Özlem Hanım’ın beğenisini kazanmak için yazmıştır. Yazar, “Amat” isimli eserini eşi Özlem Hanım’a ithaf etmiştir.

1.1.1.1.5. Sanat anlayışı

Yazar lise döneminde okul yerine kütüphaneye gidip kitap okumakla meşgul olmuştur. Bu sebeple Karşıyaka Erkek Lisesi’nden atılmıştır (Koçakoğlu, 2010, s.55). Yazarın basılmış 5 eseri bulunmaktadır. “Tamu” isimli eserini daha sonra kendisi beğenmediği için yayımlatmaz.

“Neye bakarsanız bakın o size ilham verebilir. İster bir hayvan leşine bakın, kurtların kemirdiği bir fare leşine bakın, isterseniz bembeyaz bir güvercine bakın.”¹⁰ İfadeleri yazarın hemen her şeyden ilham alınacağı düşüncesini yansıtmaktadır. Yazar “Roman benim için bir iletişim biçimi. Başka türlü anlatamadıklarımı romanla anlatıyorum.”¹¹ demiştir. Onun için roman ve yazmak aslında bir iletişim biçimidir.

İhsan Oktay Anar’ın eserlerindeki olağanüstü olaylar, her şeyin mümkün olduğu büyümlü atmosfer dikkat çekicidir. Bu gibi fantastik unsurlar onun eserlerini özgün kılan niteliklerdendir. Aynı zamanda bu durum, onun sanat anlayışını da ortaya koymaktadır; zira yazar eserlerini realist bir bakış açısı ile kaleme almamıştır. Aksine o, gerçekliğin sorunsallaştığı, taklidin ve gerçeküstünün ön plana geçtiği fantastik eserler ortaya koymuştur (Koçakoğlu, 2010, s.58).

“Eserlerinizin okuyucuya zevk vermesi sizin için yeterli mi? Yoksa bir mesaj kaygısı taşıyor musunuz?” sorumuza “Evet. Mesaj kaygısı taşıyorum. Benim eserlerimden mesajı alabilmek için kitabı okumanız yeterli. Mesaj kitap.”¹² Yazar, eserlerini oluştururken sadece estetik kaygı gütmemiş, okuyucuya ulaştırmak istediği bir mesaj da olmuştur. Anar’ın eserlerinde hem Doğu hem de Batı medeniyetinin birlikte yer aldığını görmekteyiz (Koçakoğlu, 2010, s.59).

Sanatçının “Ben oryantalist değilim. Yani ben Doğucu değilim Doğuluyum. Ben bu coğrafyanın insanıyım ve bu benim elimde olan bir şey değil. Bunda herhangi bir övünme ve yerinme gibi bir durum da söz konusu değil. Ben Doğuluyum çünkü ağır yağlı yemekleri severim, Evliya Çelebi okumaktan zevk alırım, Uğur Rıza’yı dinlemekten hoşlanırım. Bu

⁹ Aynı söyleşi.

¹⁰ Aynı söyleşi.

¹¹ Aynı söyleşi.

¹² Aynı söyleşi.

zevkler benim Doğulu olduğumun küçük göstergelerinden birkaçı... Doğucu olmakla Doğulu olmak arasındaki fark kral olmakla kralcı olmak arasındaki fark kadar büyüktür.” (Demirci, 2000’den aktaran Koçakoğlu, 2010, s.59).

Bu ifadelerden yola çıkarak yazarın yerli olmayı ve kendi kültürünü savunmayı tercih ettiğini görmekteyiz.

Romanlarımın ille de bir kategori içine sokulması gerekmiyor. Bir zamanların meşhur bir şarkısı vardı “Beni kategorize etme” diye; bu şarkının doğruluğuna inanıyorum. Her şey kendi ile vardır. Neyse odur, ille de bir yerlere bağlamak gerekmiyor. Postmodern roman olsun mu olmasın mı ya da popüler roman olsun mu olmasın mı beni pek ilgilendirmiyor. (Demirci, 2000’den aktaran Koçakoğlu, 2010, s.60)

Yazarın herhangi bir akıma ya da düşünce biçimine bağlı olmadan yazdığını kendi cümlelerinden görmekteyiz.

İhsan Oktay Anar’ın sanat hayatında en önemli etken ailesidir. Annesi, babası, kardeşleri de kitap okumaktadır. “Küçük prens diye bir kitap vardı. Annem onun resimlerine bakarak bana okurdu. Beni onunla uyuturdu. Hala çok iyi bir kitap okuruyumdur.”¹³ Yazarın okulu bırakıp kütüphaneye gidecek kadar kitap sevdalısı olmasında annesinin rolünün çok büyük olduğunu görmekteyiz. Babası Mehmet Sait Bey’in anlattığı dinî hikâyelerle büyüyen yazarın eserlerinde bu izleri görmekteyiz.

“Herhangi bir esere başlamadan evvel okuyorum, düşünüyorum, not alıyorum. Eskiden deftere yazıyordum. Ancak Amat’la birlikte bilgisayara yazmaya başladım. Alışmak zor oldu ama bilgisayar büyük kolaylık. Çok faydasını gördüm.”¹⁴ Yazarın bu söylemlerinden hareketle uzun araştırmalar ve okumalar sonucunda eserlerini kaleme almış olduğunu söyleyebiliriz.

“Yazarken önce bir tam sayfa bitirir, sonra başa dönerek tekrar okurum. Ve kendime ne kadar zevk aldığımı sorarım. Eğer ben zevk almış isem okuyucu da zevk alır, diye düşünürüm (Demirci, 2000’den aktaran Koçakoğlu, 2010, s.62).” İhsan Oktay Anar’ın eserlerinde mesaj vermenin yanı sıra estetik kaygıyı da göz önünde bulundurduğunu bu ifadesinde görmekteyiz. Yazarın yazım hayatını, eserlerini oluşturmasında büyük payı olan eşi Özlem Hanım ile evlenmeden önce ve sonra olarak iki dönemde ele almak mümkündür. Eşi ile tanışmadan önce eserlerini okuyucuların beğenisi doğrultusunda oluştururken, ikinci dönemde eşinin beğenisi daha ön planda olmuştur (Koçakoğlu, 2021, s.63).

¹³ İhsan Oktay Anar’la 11.08.2008 tarihinde saat 12.30’da İzmir’deki evinde yapılan söyleşiden alınmıştır.

¹⁴ Aynı söyleşi.

Onun yazarlığı deyince uzun bitmek bilmeyen yaz günleri geliyor. Çünkü biz her yaz okullar kapanınca eve kapandık. Hiçbir yere çıkmadık. Arkadaşlarımız, misafirlerimiz hep belli saatlerde bizlerle beraber olabildiler. Çünkü çalışmayla geçiyor bütün zamanı. Sabah erkenden kalkıyor. Ben onun kahvaltısını, gazeteleri ve simitleri hazırlıyorum. Uyanıyor. Onun uyanması, açılması uzun süren eski bilgisayarlar gibidir. Epey bir zaman alır. Şöyle bir gazetelere göz atar. Mutlaka sabahları klasik müzik dinler. Üst üste sigara içer. Çayını içer bol bol. Sonra bacak bacak üstüne atar ve klasörünü kucağına koydu mu ben anlarım, çalışmaya başlamış. Yazın çalıştığı sürece hep böyle olur. Sürekli çalışmayla geçer. Bizim evliliğimiz süresince iki roman çıktı ortaya. Amat'a yaklaşık bir 4-5 yıl hazırlandı. Suskunlar'a iki yıl hazırlandı. Amat biter bitmez zaten Suskunlar'a kaynak biriktirmeye çalıştı. Kitapçıları dolaşırken ben hep seçtiği kitaplara bakıyorum, müzikle ilgili kitaplar, müzik tarihi ile ilgili kitaplar, özellikle Klasik Türk müziği... 17. Yüzyıl denizciliğini nasıl öğrendiyse bu arada Klasik Türk müziğini de çok iyi öğrendi. O dönemlerde mesela sadece o kaynak araştırması yaptı. Notlar biriktirdi. Ama yazma süreci sadece bir yazı kapsıyor. Yaklaşık haziran sonunda, temmuz başında başlıyor, eylül sonuna kadar devam ediyor, düzeltmeleri dâhil. Okullar açılana kadar yazma işi bitiyor. Uzun bir araştırma evresinden sonra bir yazda yazma işlemini bitiriyor.¹⁵

1.1.1.2. *Puslu Kıtalar Atlası*

İhsan Oktay Anar tarafından yazılan eser, iletişim yayınlarından basılmıştır. 2021 yılında İstanbul'da 73. baskı olarak oluşturulmuştur. Eser 238 sayfadan oluşmaktadır.

Eser, Konstantiniye'de Birkaç Kişi, Günbatımı, Yeraltı, Yılanın Renkleri, Büyük Efendi, Ölüler ve Kahramanlar, Karanlık isimli bölümlerden oluşur.¹⁶ Yazar postmodernist çizgide eserini kalme almıştır. Anar, eserinde oyunculuğu, tarihe yönelmeyi, geleneksel çizgi ile modern sentezlemeyi, yazılanların ve yaşananların aslında tamamen kurgudan ibaret olduğunu ifade eder.

Sevgili oğlum, Bir zamanlar yaşadığım evin. Geceyarısı eve dönerken taşıdığım o fenerin, duvardaki Acem halısının ve aslında gerçek bir kent olan Galata'da gördüğüm her şeyin sadece ve sadece benim zihnimdeki düşünceler olduğu fikri kafama saplandığında muhakeme gücümün zayıfladığına hükmetmişim. Ama şimdi görüyorum ki, asıl bunu düşündüğümde yanılmışım. Çünkü onlar gerçekten de benim düşlerimdiler (Anar, 2021, s.235).

Ecevit'e göre; postmodern anlatıda yaygın olan bu kurgu eğilimi sanatın özüne yönelir; metnin nasıl var olduğu öne çıkar, metin oynanan bu sanatsal oyunda yerini alır. "Edebiyat artık somut yaşamı kurgulamıyor; kendini, nasıl oluştuğunu, nasıl

¹⁵ Özlem Anar'la 11.08.2008 tarihinde saat 14.30'da İzmir'deki evinde yapılan söyleşiden alınmıştır.

¹⁶ Anar, İhsan Oktay , Puslu Kıtalar Atlası, İletişim yay. İstanbul, 2021.

kurgulandığını anlatıyordur (Ecevit, 2021, s.74)”. “Bu romanlarda öykü de, kahraman da, anlam da metnin kendisidir; onun kurgusu biçimdir. Artık roman yazmak değil roman kurmaktır önemli olan Aktaran Koçakoğlu, 2010:32’den Ecevit, 2006:45).” Koçakoğlu’na göre İhsan Oktay Anar’da tarihsellik önemli bir yer tutar.

Akçe tahtaları üzerinde İspanyol kuruluşları, Venedik dükaları, şerefiler, Osmanlı kuruluşları, zolotalar, esediler ve sümünler sayılıp keselere boşaltılıyor, keseler çuvallara yerleştirilip sandıklara konuyor ve bu ağır yükü ticarethaneye taşıyan sırik hamallarına adam başı birkaç mangır veriliyordu. Çünkü burası sultandan çok paranın hükmünün geçtiği Galata’ydı (Anar, 2021, s.30).

İnci Enginün, Puslu Kıtalar Atlası’nı şöyle değerlendirmiştir: Yazar düşleriyle kurduğu dünyayı eserde anlatmıştır. Güçlü ve zayıf insanların birbirleri ile karşılaşmaları, konuşmaları ve ayrılıkları eserde işlenir. Masal havası ve düşsellik eserde hakimdir. Eserdeki bölümlerde kullanılan başlıklar bile bu düşsel durumu destekler niteliktedir. Eserin ana fikri araştırmanın olumsuz amaçlar için harcandığı izlenimini verir. Herkesin peşinde olduğu baş karakter Bünyamin’in bulduğu parada İblis imzası vardır. Romandaki şahıslar alevle, yıldırımla, yangınla yok oluyor (Enginün, 2019, s.435).¹⁷

1.1.1.2.1. *Özet*

Eser iç hikâye ve çerçeve hikayelerden oluşmaktadır. Ana karakter Bünyamin’dir. Bünyamin’in babası Uzun İhsan Efendi aracılığı ile yazar kendisini romanın kurgusuna dâhil etmiştir. Hem yaşayan hem de yazan konumdadır. Uzun İhsan Efendi romana kurgu içinden ve dışından müdahil olan durumdadır. Uzun İhsan eserde derin uykusu ile var olmuştur. Eserdeki oyunculuk ve kurmaca durumunu Bünyamin ve Uzun İhsan’ın düşleri aracılığı ile yazar bize aktarmıştır. Hayal ve gerçek yani düş ile hakikat kitapta iç içe geçmiş konumdadır.

“Uzun İhsan Efendi düşünde dayısının kendisine bir şeyler söylediğini işitti (Anar, 2021, s.22)”.

Uzun İhsan Efendi uyku şurubu içerek düş görmeye ve gerçekleri aydınlatmaya yatar. Ancak hayal ve gerçek iç içe geçer. Bir gün Bünyamin de babası gibi gerçekleri görmek için bu şuruptan içer ve tekrar uzun süre uyanmaz. Hatta onu öldü sanarak gömerler ve oradan kurtulunca kahraman olarak anılır. Buradan kurtarılınca Osmanlıya tünel kazma çalışmalarına çağırılır. Zülfiyar adında bir casusu kurtarmak için yapılacak

¹⁷ Enginün, İnci, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, Dergâh, İstanbul, 2019.

olan kazı çalışmalarına katılması istenir. Babası Uzun İhsan Efendi, Bünyamin'in gitmesi için destek olur ve onu koruyacak, aydınlatacak olan Dünya atlasını da eline verir. Bu sayede Bünyamin yeni bir maceraya atılmıştır. Elindeki atlas ve içindeki siyah paranın peşinde olanlar Bünyamin'in peşine düşerler. Babası Uzun İhsan'ın gözlerini oyarlar, kulaklarını keserler ama Bünyamin'in yerini yine de söylemez. Bunun Üzerine Uzun İhsan'ı Galata çevresindeki dilenciler alırlar ve çalıştırmaya başlarlar. Bünyamin babasının başına gelenleri öğrenince onu aramaya koyulur. Bünyamin de yaşanan çeşitli olaylar sonrasında yüzü tamamen yaralanır ve eski kimliği hiçbir surette tanınmaz hale gelir. Kendisini de bu dilenciler erkanına katar. Burada amacı babasını bulmaktır ve bulur. Dilencilerin başı olan Ebrehe Bünyamin'in elinde bulunan bu madenî parayı aramaktadır. Ebrehe ile Bünyamin bir süre sonra daha yakından temas kurular. Ebrehe Bünyamin'i sezinler ama emin olamaz. Bünyamin onun güvenini kazanır ve dilenciler tarafından çıkarılan isyan sonucu Ebrehe ölür. Ebrehe aradığı bu madenî para ile gömülür. Bünyamin ise babasının sözlerini anımsar. Babasının ona verdiği Dünya atlasını (Puslu Kıtalar Atlas'ını) eline alıp düşünür. Ve babasının asıl olan yaşamaktır dediğini dile getirir.

“Sana olan biricik sevgim oğlumu tehlikeye atmama engel oluyor. Ama bilmek ve şahit olmak en büyük mutluluktur. Macera ise büyük bir ibadettir; çünkü O'nun eserini tanımanın başka bir yolu olduğunu görebilmiş değilim (Anar, 2021, s.55)”. “Bu dün gece tamamlayabildiği Dünya Atlas'ıydı. Kitabı oğluna uzatarak, “Atlasımı emanet ediyorum”, dedi, “Daima yanında taşı ve atıldığın bu macerada yolunu kaybedecek olursan bu düş atlasının sayfalarını karıştırabilirsin. Fakat kendini sakın kaptırma. Adına Dünya dediğimiz kitabı oku (Anar, 2021, s.55)”.

1.1.1.3. Sıfat

İsimlerden önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözcüklerdir (Korkmaz, 2009, s.333). Muharrem Ergin'e göre sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. “Demek ki sıfatlar nesnelere vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir (Ergin, 2009, s.244)”. Sıfatlar da isim soylu sözcüklerdir ancak bazı açılardan isimlerden ayrılmaktadır. Adlar somut veya soyut nesnelere isim olurken, tek başlarına bir varlığı ya da nesneyi karşılarlar. Ancak sıfatların böyle bir vasfı yoktur. Varlık ve nesnelere bulunan niteleme ve belirtme özelliklerini soyut olarak gösterirler (Korkmaz, 2009, s.333).

“Sıfatın anlam ve işlev bakımından kendi varlığını ortaya koyabilmesi için mutlaka bir adın önünde bulunması ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerekir: **bu** yıl, **kırmızı** gül, **cıvıl cıvıl** kuşlar, **dalgah** deniz, **düşünen** insan, **şuradaki** okul gibi (Korkmaz, 2009, s.333)”. “Bir adla birleşen sıfatın oluşturduğu kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Tamlamadaki sıfat grubun tamlayan ögesi, ad da tamlanan ögesidir (Korkmaz, 2009, s.334)”. İsimler iyelik ve çocukluk eklerini alabildikleri halde sıfatlar alamazlar. Sıfatlar bağlı oldukları isimlerden ayrılıp tek kaldıklarında iyelik, çokluk ve isim çekimini alabilirler. Bu durumda da sıfat olma özelliklerini kaybederler (Korkmaz, 2009, s.334). güzel çocuk tamlamasındaki **güzel** sıfat olarak kullanılmışken **güzele** bakmak sevaptır cümlesinde isme dönüşmüştür (Korkmaz, 2009, s.334).

“Bir adın önünde birden çok sıfat bulunabilir. Ancak bu durumda sıfatların dizilişi belirli bir düzen dâhilindedir. Bir adın önündeki niteleme sıfatları yan yana gelebilir (Korkmaz, 2009, s.334)”: **bulutsuz, parlak, masmavi bir** gökyüzü; bu mahallelerde gün beş ezanın beş tonuzundan geçerek **ilerleyen**, sırasına göre **renkli, heybetli; zaman zaman eğlenceli** bir alaya benzerdi (Tanpınar, B.Ş.152’den aktaran Korkmaz, 2009, s.334)”.

“Belirtme sıfatları genellikle niteleme sıfatlarından daha önce gelir: **beş yeni** ev; **altıncı sıradaki** öğrenci, **ikişer kapılı** dolap; **böyle verimli** çalışma gibi (Korkmaz, 2009, s.335)”.

“**Bir** sayı sıfatı olarak niteleme sıfatından önce geldiği halde, belirsiz sıfat olarak, niteleme sıfatından sonra gelir: kendisini tanımadığım, orta boylu, güzel bir hanım; çalışkan, becerikli bir öğrenci gibi (Korkmaz, 2009, s.335)”. “Bir adın önünde sıfat gibi kullanılan bir başka ad bazen de bir –Dan çıkma durum eki almış olarak bulunur: açıktan savunma, anadan geçme (hastalık), ateşten gömlek, ottan kulübe, sudan cevap gibi (Korkmaz, 2009, s.336)”.

“Sıfatlar yalın veya tamlama halinde i- ek fiiliyle çekime girmek yahut da –DİR/-DUR bildirme eki almak suretiyle yüklem olarak da kullanılırlar: Ben burada çok **rahatım** siz **nasılsınız**, diye soruyordu? (Korkmaz, 2009, s.336)”. Sıfatları işlevlerine göre vasıflandırma ve belirtme olarak 2 gruba ayırırız.

1.1.1.3.1. *Vasıflandırma sıfatları*

Muharrem Ergin’e göre vasıflandırma sıfatları nesnelere vasıflarını bildiren sıfatlardır. “Ak (yüz), yeşil (ağaç), aç (insan), büyük (iş), geniş (yürek), vb. nesnelere ne

kadar vasfı varsa o kadar da vasıflandırma vardır. Bu sıfatların çeşitleri de renk, biçim, boy, yapı, ağırlık gibi vasıf çeşitleri kadardır (Ergin, 2009, s.246)”.

1.1.1.3.2. Belirtme sıfatları

“Nesneleri belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar nesnesin bünyesinde olan bir vasfı göstermez, nesneyi şu veya bu şekilde belirtir. Belirtme şekillerine göre türlere ayrılır: İşaret, sayı, soru, belirsizlik sıfatları (Ergin, 2009, s.247)”.

a. İşaret Sıfatları: Muharrem Ergin’e göre nesneleri yerlerine göre işaret etmek yoluyla belirten sıfatlardır. Tek başlarına işaret zamiri oluştururlar. Bu, şu, o, ol, bunlar, şunlar, onlar, sol, soluk, işbu işaret sıfatı olarak kullanılan sözcüklerdir (Ergin, 2009, s.248).

İşaret sıfatları Tahir Nejat Gencan’a göre “im sıfatları” olarak ifade edilmiştir. “Varlıkları tanıtmak, göstermek için en kesin yol jestlerdir. Jestler yazılıp söylenmedikleri için sözcük sayılmaz; onun için jestlerle birlikte sözcükler söylemekten kendimizi alamayız: bu ev, şu ağaç, o ırmak, o tepe, şu duvar, bu çocuk vb. (Gencan, 1979, s.172)”.

b. Sayı Sıfatları: Nesnelerin sayılarını belirten sıfatlardır. Tek başlarına sayı isimleridir. Kendi içinde beş alt başlığa ayrılır: asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, topluluk sayı sıfatları (Ergin, 2009, s.249).

c. Soru Sıfatları: Nesneleri soru yoluyla belirten sıfatlardır. Kaç, hangi, ne, nasıl, nice, neredeki sözcükleri soru sıfatı olarak kullanılan başlıca soru sıfatlarıdır (Ergin, 2009, s.252).

d. Belirsizlik Sıfatları: Nesneleri belirsizlik yoluyla belirten sıfatlardır. Bir, bütün, başka, bazı, her, kimi, çoğu, çok, hiç, az, fazla, falan, filanca sözcükleri belirsizlik sıfatı olarak kullanılır (Ergin, 2009, s.254).

1.1.1.4. Sıfatların sınıflandırılması

Zeynep Korkmaz’a göre sıfatlar kökenlerine, yapılarına ve işlevlerine göre üç gruba ayrılır.

1.1.1.4.1. Kökenlerine göre sıfatlar

Türkçe kökenli, yabancı kökenli ve karışık kökenli sıfatlar olmak üzere üç gruptan oluşur (Korkmaz, 2009, s.337).

Türkçe kökenli sıfatlar

“Bunların bir kısmı doğrudan doğruya kök veya kök durumuna geçmiş yalın sözlerdir (Korkmaz, 2009, s.337)”. Korkmaz’a göre bunların büyük bir çoğunluğu türemiş veya birleşik sıfat grubundadır (Korkmaz, 2009, s.337). “Abuk sabuk (konuşma), acı (kahve), acıklı (hikâye), acılı (insan), acımsı (tat), vb. (Korkmaz, 2009, s.337)”.

Yabancı kökenli sıfatlar

Dilimize girmiş olan yabancı kökenli sıfatlar, ya tarihi devirlerdeki kültür ilişkilerinin ve ortak İslam medeniyetinin bir sonucu olarak Arap ve Fars dillerinden yahut da yine günümüze kadar süregelen çeşitli ilişki ve etkilerle Fransızca başta olmak üzere Yunanca, İtalyanca, İngilizce, İspanyolca gibi batı dillerinden geçmiştir. Yabancı kökenli sıfatların çoğu Arapçadan geçmedir (Korkmaz, 2009, s.337).

1932 yılında başlatılan dilde sadeleşme hareketi ile bunların büyük bir bölümü dilimizden atılıp yerlerine Türkçe karşılıklar konmuş ise de Halit Ziya Uşaklıgil, M. Akif Ersoy, Halide Edip Adıvar, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarlarda eski şekil kullanımlar yer almıştır (Korkmaz, 2009, s.338). “Abes (lakırdı), abus(çehreli), acayip (sesler), acele (iş), aciz (insan), âdil(mahkeme), adilâne (hüküm), vb. (Korkmaz, 2009:338)”.

Dilimizdeki Farsça sıfatların sayısı çok fazla değildir. Genellikle ön ve son ekler ile geçmiştir. Mesela bedbin (bir fikir), bîgünah (kadın), bîkes (çocuk), bîperva (adam), vb. (Korkmaz, 2009, s.338).

Dilimizdeki Batı kökenli sıfatlar Tanzimat dönemi ile başlayıp kültürel ve ticari ilişkilerin etkisi ile oluşmuştur. Genellikle Fransızcadan geçme sıfatlardır. Abonelik (santral), abstre (sanat), absürt (tiyatro) vb. (Korkmaz, 2009, s.338).

Karışık kökenli sıfatlar

Genellikle bir Arapça isim ile Farsça bir ekin, Farsça bir ek ile Arapça bir adın birleşiminden veya Arapça ve Farsça adlara Türkçe bir sıfat yapma ekinin getirilmesinden oluşur (Korkmaz, 2009, s.339).

Korkmaz’a göre bunlardan bazıları eski dönemde yazılan eserlerde, bir kısmı Türkçe karşılıkları ile değiştirilmiş, bir kısmı ise Türkçeleşmiş olarak günümüzde kullanılmaktadır. Mesela ahenktar (ses), alâkalı (kimseler), âşıkane (davranış), kusursuz (iş), lezzetli (yemek), safdil (arkadaş) vb. (Korkmaz, 2009, s.339).

1.1.1.4.2. *Yapı bakımından sıfatlar*

Sıfatlar yapı bakımından basit, türemiş, birleşik pekiştirme ve kelime grubundan oluşan sıfatlar olmak üzere 5 gruptan oluşur (Korkmaz, 2009, s.340).

Basit (yalın) sıfatlar

Herhangi bir yapım eki almayan kök halinde bulunan sıfatlardır. Acı (badem), ak (saç), çıplak (omuz), hazır (elbise), ince (bel), vb. (Korkmaz, 2009, s.340).

Türemiş sıfatlar

İsim kök veya gövdelerinden, isimden isim veya isimden fiil türeten eklerle kurulan sıfatlardır. Sıfat türeten başlıca ekler şunlardır (Korkmaz, 2009, s.340).

İsimden sıfat türeten ekler

*+II/ +IU: Kullanımı oldukça yaygın olan bu ek geldiği isme kendinde bulundurma, sahip olma, ait olma gibi işlevler yükleyen sıfat yapar. Ak saçlı (kadın), analı babalı (çocuklar), Bursalı (okuyucu), mehtaplı (gece), vb. (Korkmaz, 2009, s.340).

*+IIIk/ +IUK: Asıl olarak isimden isim türeten bir ektir. Aynı zamanda bir şey için ve tahsis anlamında sıfatlar da türetir. Dolmalık (biber), elbiselik (kumaş), gecelik (entari), kışlık (erzak), vb. (Korkmaz, 2009, s.341).

*+CI/ +CU: “Adlardan ve sıfatlardan alışkanlık gösteren sıfatlar türetir. Alaycı (adam), batakcı (esnaf), çıkarıcı (kimse), vb. (Korkmaz, 2009, s.341)”.

*+sIz/ +sUz: Adlardan olumsuzluk yokluk veya azlık kavramında sıfatlar türetir. ağrısız (tedavi), aralıksız (çalışma), asılsız (söz), vb. (Korkmaz, 2009, s.341).

*+CA: Genellikle “gibi olma, kadar olma” veya “nitelik” ve “davranış” bildiren sıfatlar yapar. çocukça (huy), insanca (hareket), bunca (iş) vb. (Korkmaz, 2009, s.341).

*+CIk/ +CUk: “Sıfatlardan aşırı küçültme veya pekiştirme bildiren sıfatlar yapar. azıcık (aş), azıcık aşım ağrımaz başım; birazcık (duraklama), biricik (evlat) vb. (Korkmaz, 2009, s.341)”.

*+CII/ +CUI: Bir şeye alışkanlığı, düşkünlüğü veya benzerliği gösteren sıfatlar yapar. adamcıl (hayvan), bencil (davranış), insancıl (tutum) vb. (Korkmaz, 2009, s. 342).

*+sI/ +SU: Eklendiği kelimeye benzerlik, gibilik anlamı katar. ayrıksı (tutum), billursu (taş), çocuğu (sima) vb. (Korkmaz, 2009, s.342).

*+(I)msI/ +(I)msU: Gibilik, yakınlık, benzerlik; renk, tat bildiren sıfatlar yapar. abidemi (eserler), kadifemi (kumaş), morumsu (bir renk), vb. (Korkmaz, 2009, s.342).

*+(I)mtırak: Renk ve tat bildiren isimlerden benzerlik, gibilik, yakınlık belirten sıfat türetir. acımtırak (bir lezzet), mavımtırak (eşarp), sarımtırak (boya) vb. (Korkmaz, 2009, s.342).

*+şIn: Birkaç renk adından benzerlik, yakınlık işlevinde sıfatlar yapar. gökşün (göz), sarışın (beniz) vb. (Korkmaz, 2009, s.342).

*+mAn: Sıfatlardan azlık veya çokluk gösteren abartma sıfatları yaparlar. evcimen (kadın), egemen (güçler), vb. (Korkmaz, 2009, s.342).

*+rAk: Karşılaştırma ve azlık derecesi bildiren sıfatlar yapar. kısarık (boy), küçürek (oda), ufarık (yüz), vb. (Korkmaz, 2009, s.342).

*-Ar/ -şAr: Sayı adlarından üleştirme sıfatı yaparlar. ikişer (salkım), üçer (dizi), yedişer (yıl), vb. (Korkmaz, 2009, s.342).

*+(I)ncI /+(U)ncU : Sıra sayılarından sıra sayı sıfatları yapar birinci (dönem),altıncı (kat) , on beşinci (asır),vb. (Korkmaz, 2009, s.343).

*+(I)z/+(U)z: Tek basamaklı bazı sayılara gelerek topluluk anlatan sıfatlar yapar: ikiz (çocuk),üçüz (kardeş), vb. (Korkmaz, 2009, s.343).

*+î:Arapçadan gelen nispet, görecelik bildirme ekidir. Türkçeleştirme çalışmaları sonucunda kullanımı oldukça azalmıştır ancak Arapça ve Farsça sözlerde kalmıştır. adı (insan), edebî (türler), siyasî (yapı) vb. (Korkmaz, 2009, s.343).

*+sAl: Latin kökenli Fransızca +Al ekinden kullanımdaki yanlış ayırım yoluyla oluşan bu ek +î nispet ekinin yerine geçmiş ve nispet sıfatları türetmiştir. anısal (yapı), dinsel (inanış), tarihsel (roman), yöresel (yönetim), vb. (Korkmaz, 2009, s.343).

*+DA Ekiyle: İsimden sıfat yaparlar. denizde (damla), fırında (patates), yerinde (konuşma) vb. (Korkmaz, 2009, s.343).

*+Dan Ekiyle: akşamdan (kalma), içten (sevgi), uzaktan (komuta) vb. (Korkmaz, 2009, s.344).

*+CA Ekiyle: arkadaşça (anlaşma), canavarca (saldırı), gönlünce (hareket) vb. (Korkmaz, 2009, s.344).

*+DA+ ki Ekiyle: ağaçtaki (kuş), yanımdaki (para), karşıdaki (ev) vb. (Korkmaz, 2009, s.344).

Fiilden sıfat türeten ekler

Kendi içinde fiilden kalıcı sıfat türeten ekler ve fiilden geçici sıfat türeten ekler olmak üzere iki gruba ayrılır (Korkmaz, 2009, s.344).

Fiilden kalıcı sıfat türeten ekler

*-(A)k: “Geçişli, geçişsiz, tek ve çok heceli fiillerden (Gülsevin, s.65-72’den aktaran Korkmaz, 2009:3444) fiilin gösterdiği anlam ve nitelikte sıfat türetir (Korkmaz, 2009, s. 344)”. binek (hayvanı), bunak (adam), parlak (yüzey) vb. (Korkmaz, 2009, s.344).

*-I(k)/ -U(k): Yapılmış, edilmiş anlamlarında sıfatlar türetir. Basık (tavan), batık (gemi), çatık (kaş), vb. (korkmaz, 2009, s.344).

*-GAn: Birden çok heceli fiillerden varlıkların belirgin bazı özelliklerini gösteren sıfatlar yapar. çekingen (çocuk), alingan (arkadaş) vb. (Korkmaz, 2009, s.344).

*-AgAn/ -AğAn: Bir işi sürekli olarak yapan anlamında sıfat türetir. Durağan (yıldız), gezen (kadın) vb. (Korkmaz, 2009, s.345).

*-GIn/ -GUn: Varlıkların ve nesnelerin bazı özelliklerini gösteren sıfatlar yapar. çapkın (delikanlı), durgun (deniz), kızgın (güneş) vb. (Korkmaz, 2009, s.345).

*-mA: Yapılmış, edilmiş anlamında sıfatlar türetir. Gömme (dolap), sıkma (portakal), süzme (bal) vb. (Korkmaz, 2009, s.345).

*-(İ)nc: “Dönüşlü fiillerden anlamı berkitilmiş bazı sıfatlar türetmiştir. Gülnç (durum), iğrenç (görünüm) vb. (Korkmaz, 2009, s.345)”.

Fiilden geçici sıfat türeten ekler

Sıfat-fiil eklerini bu gruba dâhil edebiliriz. Tanıdık (adam), başlanmadık (iş), oturan (adam), bakar (kör), bilinmez (işler), gelecek (haber), çekici (teklif), vb. (Korkmaz, 2009, s.346).

Birleşik sıfatlar

Birden çok kelimenin kendi anlamlarını koruyarak veya değiştirerek tek bir mana oluşturmasına birleşik sıfat adı verilir (Korkmaz, 2009, s. 346). Bu iki farklı ismin birleşmesi farklı yollarla gerçekleşmektedir. İsim tamlaması, sıfat tamlaması, isnat grubu, bir sıfat ile + II, +IU, +sIz, +sUz sıfat eki almış addan, ad+ ad+ II, +IU sıfat ekinin birleşiminden; yönelme, bulunma, çıkma durumundaki ad+ sıfat birleşiminden, iki sıfatın

kaynaşmasından ve bazı yabancı kökenli sözcükler birleşik sıfat olarak değerlendirilir (Korkmaz, 2009, s.346-347). Mesela balık eti (şişmanlığı), eli açık (adam), beş parasız (çocuk), ayağına çabuk (adam), delibozuk (insan) vb. (Korkmaz, 2009, s.347).

Birleşik sıfatlarda anlam kaynaşması bulunduğu için bunları kelime grubundaki sıfatlar ile karıştırmamak gerekir: “**Gülkurusu** rengindeki ipek bluz genç kıza bir başka güzellik veriyordu. Azize **şöhret budalası** bir adamla evlendiğini yeni anlamıştı (Korkmaz, 2009, s.347)”.

Pekiştirme sıfatları

Anlamı güçlendirilmiş sıfatlardır. m, p, r, s ünsüzlerinin eklenmesiyle yapılırlar. Bembeyaz, kapkara, sımsıcak, düpedüz, sapasağlam vb. (Korkmaz, 2009, s.348). “Ders, iş, spor ve eğlence ile **dopdolu** bir hayatı vardı (R. N. Güntekin, E.H., 25’ten aktaran Korkmaz, 2009, s.349)”. “Siz hiç her satırı **sımsıcak yepyeni** bir özle dolu şiirler hatırlar mısınız (B.R. Eyüboğlu: TS. 2, 1967’den aktaran Korkmaz, 2009, s.349)”.

Kelime gruplarından oluşan sıfatlar

Sıfat tamlaması, isim tamlaması, sıfat-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlaç grubu, sayı grubu, isnat grubu, ad çekimi ekleriyle kurulmuş kısaltma grupları olmak üzere dokuz farklı başlıktan oluşmaktadır (Korkmaz, 2009, s.349-361).

Sıfat tamlaması

Sıfat tamlamaları bir isim gibi sıfat eki alarak veya sıfat görevinde bir ad olarak başka bir ismin önüne yeniden sıfat olabilir. **uzun** etek/ **uzun etekli** kız, **arka** sokak/ **arka sokağa bakan üç odalı** ev (Korkmaz, 2009, s.350).

İsim tamlaması biçiminde

Bir isim tamlaması bir başka ismin önünde sıfat görevi üstlenir. “Arkadaşım bana okumak için **bir çanta dolusu** kitap getirmiş. Adamcağız **baş ağrısı** dostlarından bir türlü kurtulamıyor (Korkmaz, 2009, s.350)”.

Sıfat-fiil grubu biçiminde

-An, -Dlk Ar, - mAz, -mİş/ mUş ve AcAk gibi çeşitli sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat-fiil gruplarının bir isim veya isim tamlaması önünde sıfat gibi kullanılmasıyla oluşturulan sıfatlardır (Korkmaz, 2009, s.351).

“**Köylü, siyah sivri iki noktaya benzeyen** mini mini gözler (Ö. Seyfettin, BL,85’ten aktaran Korkmaz, 2009, s.351)”. “Sana son yazdığım zaman bir aylık evliydim.

“Onun, **Mersin’den İstanbul trenine bindikten sonra bilinmez** bir sebepten (...) (R. N. Güntekin, EH, 19’dan aktaran Korkmaz, 2009, s.352)”. “Şimdi artık **dost ve ahbap yoktu, sadece yazara sokulmuş** insanlar vardı (A.H. Tanpınar, H, 215’ten aktaran Korkmaz, 2009, s.353)”. “Ona karşı bende uyanan merhamet **belki hayatımı karmakarışık edecek** bir alâka olabilirdi (H. E. Adıvar, SE, 17’den aktaran Korkmaz, 2009, s.354)”.

Tekrar grubu biçiminde

Tekrar grubundaki sıfatlar birbirinin aynı, birbirine yakın veya birbirine zıt anlamlı sıfat ya da sıfat olarak kullanılan isimlerden oluşur (Korkmaz, 2009, s.354). “**Ayrı ayrı** renkler, **dayalı döşeli** bir ev, **dizi dizi** inciler vb. (Korkmaz, 2009, s.354)”.

Edat grubu biçiminde

Yalın veya çekim eki almış bir isimle bir edatın oluşturduğu edat grubunun başka bir isim önünde sıfat görevi üstlenmesi ile oluşur (Korkmaz, 2009, s.355).

“Kandiller canlı gibi bir hassaslıkla parladılar. (...) bütün Boğaziçi **dilsiz kalmış gibi ortalıkta** en küçük bir çıt duyulmaz (A.Ş. Hisar, BM, 183’ten aktaran Korkmaz, 2009, s.356)”. “Böylesi ağır çalışma **sizlere göre** bir iş değildir (Korkmaz, 2009, s.356)”. “Bu, **kadınlarından ve çocuklarından, delikanlı ve ihtiyar erkeklerine kadar**, bir halk savunuşu idi (F.R. Atay, GG, 9’dan aktaran Korkmaz, 2009, s.356)”. “O varken benim **kendime ait** işlerde söz söylememe lüzum yoktur (A. H. Tanpınar, SAE, 16’dan aktaran Korkmaz, 2009, s.57)”.

Bağlaç grubu

Bir bağlaç ile birbirine bağlanmış olan kelime veya kelime gruplarının bir isim önünde sıfat gibi kullanılmasıyla oluşur (Korkmaz, 2009, s. 357). “Her insanın **yaşam boyunca geçirdiği sevinçli ve acılı** günleri olabilir (Korkmaz, 2009, s.357)”.

Sayı grubu biçiminde

Art arda dizilen sayıların cümlede bir isim önünde sıfat göreviyle kullanılmasıyla oluşan sıfatlardır. “**Yüz yirmi beş** haneli köy; **seksen sekiz** odalı han; **iki milyon sekiz yüz elli bin** insanlık şehir (Korkmaz, 2009, s.358)”.

İsnat grubu biçiminde

Yalın veya iyelik eki almış kendisine isnat olunan bir isimle yine kendisine isnat edilen bir sıfatın oluşturduğu ayak yalın, baş kabak gibi kelime grubunun cümle içinde sıfat olmasıdır (Korkmaz, 2009, s.359). “Kapıcı Hasan Efendi, **işi temiz gözü gönlü tok** bir insandır (Korkmaz, 2009, s.359)”.

İsim çekimi ekleri ile kurulmuş olan kısaltma grupları biçiminde

Bu grup yükleme, yönelme, bulunma, çıkma ve vasıta ekleriyle kurulan sıfatlardır.

“Bu yıl ki kurultaya **yüzü aşkın** yabancı bilim adamı katılıyor; yükleme grubu (Korkmaz, 2009, s.359)”. “Can, çok duyarlı ve **içine dönük** bir delikanlıdır (yönelme grubu), Hazırlanmakta olan kitap **beşte dört** tamamlanmış sayılır (bulunma grubu), **Elden ayaktan düşmüşe, güçten kuvvetten kesilmişe** bir yardım eli uzatmak bir insanlık görevidir; çıkma grubu (Korkmaz, 2009, s.360)”.

“Her 19 Mayıs’ta **bayraklarla süslü** Ankara ne kadar göze görkemli bir şehir oluveriyor; vasıta grubu (Korkmaz, 2009, s.361)”.

1.1.1.4.3. İşlevlerine göre sıfatlar

Sıfatlar işlevlerine göre nitelik sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere iki temel gruptan oluşur (Korkmaz, 2009, s.361). Nitelik ve belirtme sıfatlarından önceki sayfalarda kısaca bahsedilmiştir. Ancak sıfatlarda karşılaştırma ve derecelendirme işlevini de kısaca açıklamak istiyorum. Korkmaz’a göre sıfatlar varlıkların nitelikleri doğrudan ya da başka bir varlığı kıyaslama yoluyla bildirirler.

“Sıfatların bu işlevi kendinden önceye gibi, kadar, daha, fazla, çok, pek, en, ziyade, harikulade gibi zarf veya zarf olarak kullanılan sözlerin getirilmesiyle karşılanır (Korkmaz, 2009:370)”. İki varlık ya da nesne arasında benzerlik, eşitlik, daha üstünlük, daha aşağıda olma veya en üstün olma gibi derece farkları ortaya koyulur (Korkmaz, 2009, s.370).

Eşitlik derecesi olarak; “ateş gibi sıcak, balık gibi kaypak, buz gibi soğuk, odun gibi kaba (Korkmaz, 2009, s.371)”.

Üstünlük derecesi olarak; “Eğer düzenli çalışırsan **daha** iyi bir derece alabilirsin (Korkmaz, 2009, s.373)”. Ayrıca sıfatlardaki üstünlük derecesi “daha” zarfı kullanılmadan da yapılabilir. “Kış aylarında Ankara **İstanbul’dan soğuktur** (Korkmaz, 2009, s.374)”.

Aşırılık derecesi; “Aralarında **fazlasıyla** samimi bir dostluk olduğu konuşmalarından anlaşılıyordu (Korkmaz, 2009, s.375)”.

En üstünlük derecesi; gösterilen en üst niteliktir. Bu sıfat “en” sözcüğü ile sağlanır.

“Bu nasihatleri herhangi bir rehberde bulamazsınız. Fakat belki **en** lüzumlu nasihatlerdir (A.H. Tanpınar, AHTM, 85’ten aktarılan Korkmaz, 2009, s.377)”.

1.1.1.5. Üslûp ve üslûp incelemesi

1.1.1.5.1. Üslûp ve dil

Dil, sözlü ya da yazılı olarak iletişimde kullandığımız, insana özgü düşünme ve düşünülenleri aktarma dizgesidir (Akt. Aksan, 2021, s.17). İnsan düşünen ve düşündüklerini dil aracılığıyla aktaran bir varlıktır. Tüm varlıklar arasında bu eşsiz yetiye sahip tek canlıdır. İnsan dili sözcükler ve cümleler halinde kullanarak kendisini ifade eder. “Dil, yalnızca düşünceyi aktaran, ileten bir dizge değil, aynı zamanda onu oluşturan, biçimlendiren bir dizgedir (Aksan, 2021, s.19)”. Nasıl ki dilimizi ve sözcüklerimizi düşüncelerimiz oluşturursa; düşüncelerimizi de içinde yaşadığımız kültür oluşturur. “Biz dünyayı anadilimizin penceresinden görür, onun kavramlarıyla düşünür, anadilimizin kavramları ile evreni biçimlendiririz (Aksan, 2021, s.20)”. Doğduğumuz aile hem dilimiz hem kimliğimizi hem de düşünme biçimimizi belirler. Her dil ailesinin ve dilin kendine özgü gramer kuralları ve söz dizimi biçimi vardır. Yani içine doğduğumuz dünya aslında kimliğimizi oluşturur. Bu bağlamda düşününce üslûp da kişinin kimliği konumundadır.

“Kısaca söylenecek olursa dil, aynı zamanda her yönüyle bir ulusun kültürünün de aynasıdır; insanın ve uygarlığın en önemli belirtisi ve aracı dildir (Aksan, 2020, s.13)”.

Dil, gelişim süreci bakımından üslûptan daha eski çağlardan beri var olmuştur. Sözlü olarak dilin ilk ne zaman, nasıl ve nerede kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Yazılı anlatım olarak dilin kullanımı ilk yazılı belgelere kadar dayanmaktadır. Bizde 8. yüzyılda yazılmış olan Orhun Abideleri ilk yazılı metinler olarak karşımıza çıkar.

Osman Arıcan tarafından dil ve üslûp kıyaslaması yapılmıştır. Burada şöyle bahsedilmektedir:

- Dildeki gelişim süreci üslûptan eskidir ancak günümüzde bu gelişim her ikisi için de hala devam etmektedir.

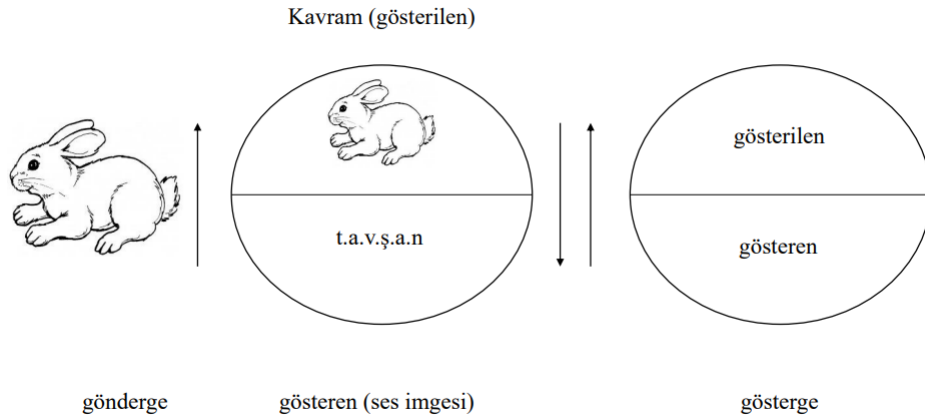
- Dil nesneldir, üslûp ise özneldir; şahsa aittir.

- Dilin malzemesi kendisiyken, üslûbun malzemesi ise dildir.

Bu maddeleri de göz önüne alınca üslûp ve dilin iç içe geçmiş bir yapı olduğu görülmektedir. Üslûbun oluşumu için dile ihtiyaç vardır ama dilin oluşması için üslûba ihtiyaç yoktur. Dil zaten çok eski çağlardan beri sözlü ya da yazılı olarak var olagelmiştir.

Dili anlamak için hem onun söz ve anlam boyutuna hem de dilbilimine bakılmalıdır. Bu yüzden üslûp incelerken dilbiliminin sınırlarından da bahsetmek gerekir. “Üslûp incelemesi dilbilimden çok edebiyat araştırmasına, edebiyat araştırmasından çok dilbilime yakın bir çalışma alanıdır (Aktaş, 1998, s.13)”. Üslûp incelemesi Aktaş’a göre metnin söz değerini araştırır çok yönlü sistemdir.

Şerif Aktaş’a göre dil göstergelerden ve bunların kullanılışlarını belirleyen kaideler bütününden oluşur. Herhangi bir metni anlamak için dile bakmak şarttır. Dilin kurallarına, sözcüklerin anlamlarına yönelmeden metni anlamlandırmak zordur. Her dilin yapısını oluşturan birimler vardır. Bunlar sözcüklerdir. Dilbiliminde öncü Ferdinand de Saussure, bu en küçük birim için “gösterge” terimini kullanmıştır. Saussure’e göre her göstergenin iki cephesi bulunmaktadır: Gösteren ve gösterilen. Aşağıdaki şemada bu ilişki belirtilmiştir.

Şekil 1.1. Gösterge kavram şekli.¹⁸

Barthes'e göre gösterge, dilbilim alanında bir gösterilen ya da kavram ile bir gösteren ya da işitimi imgesi arasındaki birleşimden doğan ögeyi belirtmek için kullanılır. "Gösterge, iki yönlü bir ses görüntü, vb. dilbilimidir. Anlamlandırma, bir oluş biçiminde tasarlanabilir. Gösterenle gösterileni birleştiren edimdir ve ürünü göstergedir (Barthes, 1979, s.41)".

Genel manada "kendi dışında bir şey gösteren öge" olarak ifade edilir. Barthes aynı zamanda göstergebilim ilkelerini dört başlıkta toplamıştır:

- Dil ve söz,
- Gösterilen ve gösteren,
- Dizge ve dizim,
- Yan anlam ve düz anlam.

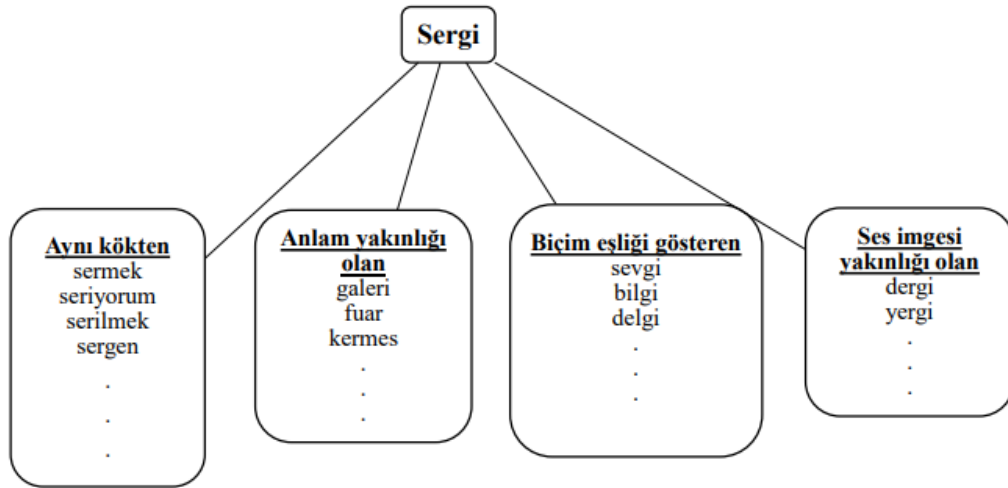
Aktaş'a göre her dilde kavram ve karşıladığı bir nesne vardır. Dilde sadece mana bulunur. Üslûp kısmında ise devreye göstergenin söylem içinde değeri kazanır. Saussure'e göre göstergelerin birbirleriyle çelişkili gibi gözükken değışebilirliği ve değışmezliği ilkeleri bulunur. Yani değışmezlik açısından baktığımızda eski dönemlerden beri kullanılan gösterge - gösterilen ilişkisinin aynı kalması durumudur. Bu iki kavram ve karşıladığı mana aynen devam eder. Değışebilirlik ilkesi açısından baktığımızda karşıladığı kavram nesne ve bu kavramı oluşturan sesler ve sözcükler değışkenlik gösterebilir. Örneğin, öğrenci yerine eski dönemlerde talebe göstergesinin kullanılması değışebilirlik açısından örnek teşkil eder.

¹⁸ Bkz. Aksan, Doğan, Anlambilim, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.

Saussure’de göstergeler için çağrışım ilkesi mevcuttur. Ona göre, çağrışımları oluşturan dört temel öge bulunmaktadır:

- Aynı kökten gelenler,
- Yakın anlamlı olanlar,
- Biçim bakımından benzer olanlar,
- Ses açısından benzer olanlar.

Günlük hayatımızda kullandığımız sözcüklerin birbirleri ile anlam ve ses olarak benzerlikleri ve yakınları bulunur. Bazıları ortak kökten gelerek farklı anlamlar oluşturur. Bazı sözcükler aldıkları yapım veya çekim ekleri ile aralarında ortaklık oluşturabilir. Bu bakış açısı da bizi Saussure’nin tezine yöneltir. Bu örneği bir şema üzerinden örnekleylim.

Şekil 1.2. Gösterge çağrışım şekli¹⁹

Dili ve sözcükleri kullanarak oluşturduğumuz her kavram bizim için bir göstergedir. Her kavram bir anlam ifade eder. Bu kavramlar bize metinleri verir. Aktaş’a göre metin, söylem anlatı ve bunlar arasındaki ilişkilerin meydana getirdiği bütündür (Aktaş, 1998, s.47).

Metinleri oluştururken bize aktarılan anlamlar her birinde farklıdır. Bu bağlamda metnin türünün önemi karşımıza çıkar. Yazılan metin sanatsal içerikli olmayıp bilgi aktarma amacı taşıyorsa sözcüklerin yani gösterge ve bunların karşıladığı anlamlar daha

¹⁹ Aksan, a.g.e, s.47.

sabit olarak karşımıza çıkar. Bu da metnin çok anlamlılıktan uzaklaşması demektir. Kavramlar ilk akla gelen temel manaları ile kullanılmaktadır. Akademik çalışmalar, bilimsel makaleler bu anlamda örnek teşkil eder. Eğer yazılan metin edebi amaçla oluşturulan; roman, hikâye gibi metinler ise sözcüklerin yan anlamları, mecaz anlamları, deyimler, söz sanatları ile kurgulanmıştır. Ortaya çıkan mana her okuyan tarafından ve her okunuşta bile farklı yorumlamaya elverişlidir. İsmail Çetişli'ye göre edebî dilin özellikleri şöyledir:

“- Edebî dilin kaynağı, milletin ortak dil hazinesidir.

- Edebî dil, günlük hayatta kullanılan dil değildir.

- Edebî dil, ilmî hayatta kullanılan dil değildir.

- Edebî dil, ortak yazı dilini esas alır.

- Edebî dil, işlenmiştir.

- Edebî dil, zengindir.

- Edebî dil, ferdîdir.

- Edebî dil, sözdür.

- Edebî dil, ortak/ tabii dile göre sapmalıdır.

- Edebî dil, muğlak ve kapalıdır.

- Edebî dilin varlık amacı güzelliştir.

- Edebî dil, bire bir tercüme edilemez (Çetişli, 162-163 ve 116-124'ten aktaran, Karabulut, 2019, s.33)”.
Çetişli'nin ifadelerinden de yola çıkarsak, edebî dil millidir. Eserin yazıldığı toplumun tarihî, kültürel, dil ve anlatım özelliklerini içerisinde barındırır. Edebî dili günlük hayatta kullanmayız. Kelimelerin mecaz ve yan anlamlı oluşu sürekli olarak kullanılacak bir durum değildir. Günlük hayatta insanlar çoğunlukla iletişim kurmak ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dili kullanırlar. Ancak edebî dilde amaç, estetik zevk ve beğeni oluşturmaktır. Edebî metinlerde anlam çoğunlukla kapalıdır. Özellikle şiir türünde anlatımın kapalılığı daha esastır. Bu anlamda Ahmet Haşim akla gelecek ilk isimlerdendir. Durum şiirin yanında olay çevresinde gelişen metin türlerinde, tiyatrodan ve diğer sanatsal amaç güdülen metinlerde de böyledir. Öğretici metin türlerinde yazar ya da şair kendi kimliğini, kalemini esere yükleyemez. Ancak edebî dil ile oluşturulmuş sanatsal metinlerde yazar kendi kimliğini bariz bir biçimde ortaya koyma kaygısı güder. Mesela Orhan Veli'ye ait bir şiir okunduğunda işlediği konu, konuyu işleyiş biçimi, metnin şekil özellikleri, kullandığı sözcükler ve çağrışımları bize doğrudan şairi

anımsatır. Bu anlamda edebî dil ile oluşturulan metinlerin kişiye özgü ya da diğer bir deyimle “şahsına münhasır” tabirini kullanabiliriz. Zaten bu metinleri okuyanlar için de ferdilik mevcuttur. Yazan gibi okuyan için de farklı manalar ve çağrışımlar uyandırabilir. Hatta okuyucunun farklı zamanlarda okuması, içinde bulunduğu ruh halinin değişmesi de metnin yorumlanmasında önemli rol oynar.

Görüldüğü üzere edebî, dil kendi başına bir alandır. Öznellik ve biriciklik hakimdir. Her yazarın ve her eserin kimliği başkadır. Okuyucunun birikimi, yaşam öyküsü metnin anlamlandırılmasında önemli bir etkidir. Aynı sözcükten oluşan ama farklı anlamlar içeren birkaç örnek sunalım:

- Aferin, karnen çok güzel.
- Aferin, yine yaptın yapacağımı.

Yazılan her metnin bir muhtevası bulunur. Ancak her yazar kendi üslûbunu metne katar. Aynı konuyu işleyen her eser aynı şekilde yazılmamıştır. Konunun ele alınış biçimi, kullanılan sözcükler, sanatlar, yazarın şahsî kimliği eserin muhtevasının şekillenmesinde etkin rol oynar. O halde dilin ve anlamın çeşitlenmesindeki en önemli faktör üslûp ve şahsiyettir diyebiliriz.

1.1.1.5.2. *Üslûp*

Üslûp denilince metnin türü ve hitap edilen kitle aklımıza gelir. Yazılı ya da sözlü olan metnin kim tarafından ve kime aktarıldığı odak noktasıdır. Aktarılan bu metnin sanatsal metin mi bilimsel metin mi olduğu da kullanılan üslûpta oldukça önemlidir. Anlatıcı ya da hitap eden kişi şahsi görüşlerini mi ekliyor, bilimsel olanı mı aktarıyor yoksa başka bir düşünür ya da kişinin görüşlerini olduğu gibi ifade etmeyi tercih ediyor? Bu noktalar bize metni ve üslûbu doğru değerlendirmemizde kaynak oluşturacaktır.

Şimdi birkaç üslûp tanımı ile başlayalım:

Ahmet Çoban’a göre üslûp; “efrâdını câmî, ağyârını mânî bir tanımı yoktur; birçok tanım denemeleri vardır” der (Çoban, 2004, s.13)²⁰. Köken bakımında “üslûb” Arapça kökenlidir. Latince karşılığı ise “stylus”tur. Aynı kelime Fransızcadada “style”, İngilizcede “stil” olarak kullanılmaktadır.

Namık Kemal, Süleyman Paşa, Münif Paşa, üslûb terimi için “beyân” ifadesini kullanmışlardır. Yeni edebiyatın öncüsü olan Recaizade Mahmut Ekrem, üslûp terimi

²⁰ Çoban, Ahmet, Edebiyatta Üslûp Üzerine, Akçağ, Ankara, 2004:13.

kullanmayı tercih etmiştir. Rezaizade üslûp tanımını için şöyle söylemiştir: “Her şahsın fikir, duygu, düşünce ve hayallerini anlatmadaki husûsî tarzı olarak târif ve îzah edilmiştir (Yetiş, 96:200’den aktaran, Çoban, 2004, s.13)”.

“Anlatma, oluş, deyiş veya yapış biçimi, tarz; bir sanatçıya, bir çağa veya bir ülkeye özgü teknik, renk, biçimlendirme ve söyleyiş özelliği, biçem, stil; sanatçının görüş, duyusu, anlayış ve anlatıştaki özelliği veya bir türün, bir çağın kendine özgü anlatış biçimi, biçem, tarz, stil.(Akt. Topaloğlu,O. ve Güngör, T. Ö, 2016, s.44)”.

“Edebi metnin ifadesi, onun edebî diline ait özellikleriyle anlatılabilir ve edebî dil de metnin üslûp özelliklerini gündeme getirir (Akt, Karabulut, 2021, s.17-21)”. “Her edebî eser dilin anlamlı en küçük birimi olan kelimelerden; kelimelerin mana ve söz dizimi uyumu çerçevesinde hayat bulan ibare, deyim, cümlecik ve cümlelerden teşekkül eder (Akt, Karabulut, 2021, s.17-21)”.

Ahmet Bican Ercilasun’a göre bazı Türk lehçelerinde üslûp için şu terimler kullanılır. Türkiye, Azerbaycan, Özbek ve Uygur Türkleri arasında “üslûp” terimi yaygındır. Başkurt ve Tatar Türklerinde “alım”, Türkmenlerde; “tat”; Kazak Kırgız, Tatar ve Türkmenlerde “stil” terimi kullanılmaktadır (Ercilasun, 91, s.428-429’dan aktaran, Karabulut, 2019, s.37).

“Edebî dilin farklı ifade tercihleri ile meydana gelmesi; örneğin, aynı millete ait edebî dili bir yazarın bir başka yazardan daha farklı kullanması ve yukarıda sayılan bir çok özelliğinin bir edebî eserde yansması, üslûp adı verilen şahsî tasarrufu meydana getirir (Önal, 2008, s.31)”²¹. “Üslûp; “tarz”, “tavır”, “edâ”, “söyleyiş”, “dil ve ifade”, “kişinin veya bir grubun ifade özelliği”, “bir edebî türün söyleniş hususiyeti”, “kelimeleri kullanış”, “bir edebî eserin dil ve ifade yönüyle incelenmesi” gibi karşılıklarla tanıtılmış ama her terim gibi, tanımlanması için bazı sınırlara ve o sınırlar içinde bir kısım yorumlara tâbi tutulmuş bir kavramdır (Önal, 2008, s.32)”.

Mehmet Kaplan’a göre üslûp; “kelimelerin bir bütün halinde organizasyonu, Tanpınar’ın da ifadesiyle kristalizasyonudur”²².

Verilen üslûp tanımlarından yola çıkarak şu değerlendirmeleri yapabiliriz. Üslûp en başta stil, tarz olarak karşımıza çıkar. Kişiye, millete, topluluğa özgü tarz olarak genel bir biçimde tanımlayabiliriz. Yazarın, okuyucunun herkesin farklı bir ifade ediş biçimi vardır

²¹ <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/33164>. Erişim Tarihi: 10.06.2023.

²² <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/180180>. Erişim Tarihi: 10.06.2023.

ve bu durum kişiye, metne eşsiz bir zenginlik katar. Kişilerin ve toplumların üslûbunda; aileden başlayarak şekillenen bir süreç söz konusudur. Ailede başlayan bu süreç, yaşanılan toplum, alınan eğitim ve kültürel donanımla kendisini tamamlar. Üslûp sadece düşüncelerin ve duyguların ifade ediliş biçimi değildir; aynı zamanda kişinin tüm kimliğini yansıtır. Her milletin, kavmin dili, kültürü birbirinden farklıdır. Dil ve düşünce biçimi birbiriyle eşdeğerdir. Bu noktada düşünme şekli dili, dil düşünme şeklini bu iki durum ise üslûbu doğrudan etkileyen faktörlerdir.

Üslûbun seçiminde hitap edilen kitle de oldukça etkili bir faktördür. İlgi alanlarına ve kitlenin donanımına göre üslûp şekillenir. Edebî ya da bilimsel bir konferans olması da üslûbu doğrudan etkiler. Sanatsal bir bilgi paylaşımı varsa içerik ve üslûp daha öznelir. Bilimsel bir çalışma ise nesnel ve mecazlardan yoksun bir dil ve üslûp tercih edilmelidir.

Üslûbu etkileyen unsurlar; ele alınan konu, hitap edilen kitle, yaşanılan toplum, yazarın şahsi duygu ve düşünceleri, okurun izlenimleri bunların en temelleridir. Bunları göz önünde bulundurarak metinleri ve üslûbu değerlendirmek daha sağlıklı olacaktır.

1.1.1.5.3. Üslûp çeşitleri

Üslûp çeşitleri ile ilgili farklı görüş ve sınıflandırmaları vardır. İlk olarak Ahmet Çoban'ın yapmış olduğu tasnifi ele alalım:

- a. Sanatçı
- b. Tür ve konu
- c. Tip ve karakterler (erkek- kadın, köylü- aydın, ovalı- dağlı)
- d. Mekân (iç-dış, alçak- yüksek, kapalı- açık, mahalle-bölge).
- e. Devirler
- f. Topluluklar (gruplar, ekoller)
- g. Yaşlar ve cinsiyet²³

Bunun dışında Rezaizade'nin üslûp sınıflamasını söyleyebiliriz. Kazım Yetiş ve Rezaizade'ye göre müzeyyen (süslü) üslûp ve yalın (sade) üslûp gelir (Çoban, 2004, s. 26). Bu iki yazar düşüncesini şöyle ifade eder: “Ziynetin ölçütü “edebîlik” yani sanat yoğunluğudur (Çoban, 2004, s.26)”.

²³ Ahmet Çoban, Edebiyatta Üslûp Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s.21.

Ahmet Haşim, “mutantan ve tumturaklı üslûp, ahmağın ve hamakatin galip olduğu devirlerin üslûbudur; küçük kelimelere olduğu gibi, husulü mümkün gayelere karşı da istihakarı nâmütenahidir” ifadesi ile iki tür üslûp oluşturmuştur (Çoban, 2004, s.27).

Zeki Karakaya’ya göre ise üslûp tanımı şöyledir: “Üslûp bugün klasik özelliğinden sıyrılmış, sözel ve sözsüz dil ile yeni bir estetik hüviyet kazanmıştır. Bazı edebi eserlerde ise hem yazılı hem de görsel metin öğeler bulunur (Karakaya, 99:44’ten akt. Çoban, 2004, s.28)”.

Örneklerden de görüleceği üzere üslûp çeşitlere yönelik fazlaca sınıflandırma vardır. Her yazarın ya da şairin konu ve işleyiş bakımından ortak kabul ettiği durumların yanında farklılaşan başlıklar ile de üslûbu ele aldıklarını görmekteyiz. Bu da üslûbun pek çok değişkene göre incelenmesi gerektiğini, sabit bir tanım, tasnif ya da tür belirtmenin olanaklı olmadığını bize sunmaktadır.

1.1.1.5.4. Üslûp incelemesi

“Bir metnin üslûp bakımından incelenmesi ve bir yazarın üslûbunun araştırılması, edebî tenkit ve inceleme ile dilbilim arasında yer alan bağımsız bir çalışma alanıdır (Aktaş, 1998, s.155)”.

Üslûp incelemesinde dilin kullanımı, metin, metnin muhtevası temel etmenlerdir. Doğu’da üslûbun karşılığı “belagat”, Batı’da ise “retorik” olarak adlandırılmaktadır. Ancak günümüzde sadece belagat ve retorige göre bir eserin üslûbunun incelenmesi yeterli gelmemektedir. Sadece belli kurallara göre metnin incelenmesi sanatçıyı kısıtlayan bir durum olarak karşımıza çıkar.

Üslûp incelemelerinde metin en önemli unsurlardandır. İncelemenin esası metin çerçevesinde gerçekleşmektedir. Metinden sapmadan bu inceleme yapılmalıdır. Şerif Aktaş’a göre metin, söylem ve anlatı ve bunlar arasındaki bağlantının oluşumudur (Aktaş, 1998, s.46). Her metnin muhtevası birbirinden farklıdır. Aynı muhteva farklı yazarlar tarafından farklı biçimlerde incelemek mümkündür. Yani muhtevanın ortak olması aynı şekilde ele alınacağı anlamını vermez. Mesela yanlış batılılaşma konusunu işleyen birçok eser ve yazar vardır. Ancak aynı konu hepsinde kendi üslûp ve tarzlarına göre düzenlenmiştir. Bu da üslûbun ferdî olması özelliğini bize verir.

Üslûp incelmelerini Aktaş, iki başlık altında ele almıştır: 1.tasvirî üslûp incelemesi, 2. tevekkünî üslûp incelemesi.

Tasvirî üslûp incelemesi

Tasvirî üslûp incelemesi, bir kavramı, bir fikri, bir duyguyu veya bir hali ifadeyle vazifeli dil unsurlarının sahip olduğu değerleri incelemektedir. Yani metnin veya ifadenin anlamını şekillendiren duygusal, estetik, öğretici değerlerin araştırılması ve gözler önüne serilmesinden ibarettir (Aktaş, 1998, s.82).

Tasvirî üslûpta “yan anlam” ve “çağrışımları” dikkate alarak bir inceleme yaparız. Şerif Aktaş’a göre; “yananlam kavramı beraberinde üslûba ait varyantları, yani aynı kavramı ifadeye elverişli dilbilime ait formlar yelpazesini getirir (Aktaş, 1998, s.83)”. Dile ait bütün unsur cümle içerisinde birleştiği unsurla beraber bir anlam kazanır. Yani dile, dilbilime ait unsurlar cümle içerisinde birleştiği bağlamla birlikte bir anlam ifade eder. Anlamın çeşitlenmesi bu birleşimin sonucundan oluşmaktadır. Sözcüğün yeri, söyleniş şekli çağrıştırdığı anlamı farklı kılar. İşte üslûp da bu noktada değişim gösterir. Özellikle Türkçede aynı sözcüğün çok fazla anlam ilgisi kurduğunu biliyoruz. Hatta sadece cümle içerisindeki vurgu bile çağrıştırdığı anlamı başkalaştırır. Bu da dilin aynı zamanda üslûpta yarattığı zenginliği bize sunar.

Ahmet Çoban’a göre tasvirî üslûp incelemesi şöyledir: “Harften cümleye, cümleden kompozisyona, sestene söze, sözden manaya kadar genişleyen bir alanı ilgilendirir. O halde ilk iş, tasvirî üslûp incelemesinin temel malzemesini oluşturan edebî ifadenin niteliklerini tanımaktır (Çoban, 2004, s.107)”.

Tasvirî üslûp incelemesinde, “metnin şekli önceden belirlenmiş kurallar bütününe göre değil, iletişime iştirak eden ve onun gerçekleşmesinde rol alan unsurların yüklendikleri fonksiyonlara göre belirlenir (Aktaş, 1998, s.92). O halde esas olan dilbilgisi kurallarından ziyade sözcüğün bağlam içerisinde kazandığı anlam ele alınmaktadır. Birleştiği bağlam çerçevesinde çok anlamlılık kazanır ve bu üslûba da zenginlik katar. Çağrışımlar ve çok anlamlılık noktasında ele alınması gereken bir diğer unsur da söz sanatlarıdır. Özellikle de edebî metinlerde söz sanatlarının etkisi oldukça fazladır. Söz sanatları anlamın değişmesinde aktif rol oynarlar. Metin içerisinde kapalı bir anlatım tarzı oluşturarak hem üslûbu hem de metnin çağrışımsal ve yan anlamlılık alanının gelişmesine katkıda bulunur.

Tevekkünî üslûp incelemesi

Üslûbun orta çıkışında 19. yüzyılda yaşanan pozitivist dönemde yaşanan inceleme farklılıklarının oluşumu etkilidir. Batı’da bu farklılık yerini retoriğe, Doğu’da

ise belgata bırakmıştır. Ancak psikoloji ve psikanalizin edebiyatla birleşmesi noktasında üslûpbilimi incelemesi açısından yeni bir ivme oluşturulmuştur. Tevekkünî üslûp hem tasvirî üslûptan hem de psikanalizin getirdiği birikimleri birlikte kullanır. Şerif Aktaş, 1. Dünya savaşıdan sonra eserin bağımsızlığını savunur ve onun kaynağını başka şartlarda aramanın manasız olduğunu ifade eder (Aktaş, 1998, s.138).

Tevekkünî üslûp incelemesindeki öncü isimler şunlardır: “Pierre Guiraud’a göre; Valery, Spitzer ve Bachelard’dır (Aktaş, 1998, s.138)”.

“Valery’e göre, eserin yaratıcısı yazarın hayatı değil ama yazarın zihniyeti ve ruhudur. Ona göre tenkit esere vücut veren şeyi hayal ederek onu yeniden kurmayı deneyebilir. Esere vücut veren şey ismi yazarın “esprit” sidir (Guiraud, 1969, s.31’den aktaran Aktaş, 1998, s.138)”.

Tevekkünî üslûp incelemesinin metodolojisi, Leo Spitzer tarafından oluşturulmuştur. Buffon’un “üslûp aynıyle insandır” ifadesi dilbilim ile edebiyat tarihi arasında köprü olabileceğini söyler (Aktaş, 1998, s.141).

Bir yazarın ya da bir eserin kelime kullanımına bakarak sanatkârın yaratma faaliyetine ulaşabiliriz. Bu konuda Spitzer de dil ve üslûptan yola çıkarak yazarın zihniyetine ulaşılabilirliğini ifade eder (Aktaş, 1998, s.143). Bir eserin üslûbunu inceleyen kişi eserde görünenlerden yola çıkarak görünmeyen arka planı da analiz etmelidir. Bu konuda Spitzer’in teklifi şöyledir:

“Eserin dışından, ona canlılık veren iç merkezine gitmek gerekir. Görünebilir teferruatı müşahededen sonra onları gruplandırılmalı, yazarın esprisinde bulunması gereken yaratıcı prensiple teferruatı tamamlamaya gayret sarfetmelidir (Aktaş, 1998, s.145)”.

Tevekkünî üslûp incelemesinde eserin içinden dışına ve dıştan da yine merkezine giden bir yol izlenmelidir. Görünenlerden hareketle en derinine inip metni detaylı olarak ele almak gerekir. Yazılmış olan her türlü metnin malzemesi dildir. Metni derinlemesine anlayıp yorumlamak, bunun yanında dilbilime dikkat etmek gerekir. Bu iki durum da bize üslûp incelemesinde tasvirî ve tevekkünî tarzlarının birleşimini verir. Yani iki yöntemi kesin sınırlar ile birbirinden ayırmak çok da sağlıklı olmayacaktır. Üslûp incelemesinin amacı, metnin anlamını ortaya çıkarmak ve benzerlerinden farkını belirtmektir. (Aktaş, 1998, s.156).

Puslu kıtalar atlası eserinde üslûp incelemesi

Eserde tasvirî ve tevekkünî üslup metodları temel alınarak inceleme yapılmıştır. Metin içerisinde kullanılan sözcük ve sözcük türlerinin oluşturduğu dilbilimsel ve anlamsal çağrışımlara yer verilmiştir. Eserde temel olarak “sıfat” türünün metinsel bağlamda kazandığı anlam ve işlevin esere katkısı ele alınmıştır.

Sıfat türlerinin farklılık göstermesi metne çeşitlilik katmıştır. Anlamsal çağrışım bakımından metne en yoğun katkı niteleme sıfatları ve sıfat-fiilerin olduğu cümlelerde tespit edilmiştir. Özellikle sıfat-fiilerin olduğu cümlelerde anlamsal derinliğin daha da fazla olduğu görülmektedir. Bunun yanında belirtme sıfatları da metinde oldukça fazla sayıda kullanılmıştır. Ancak belirtme sıfatlarının metne dilbilimsel açıdan daha çok katkı sağladığı, anlamsal bakımdan çok etkisinin olmadığı görülmektedir. Olumsuzlama yapan sıfatlar metin içerisinde yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Kişi ve mekân tasviri yapan olumsuz sıfatlara fazlaca yer verilmiştir. Kullanılan olumsuz çağrışımın kişi tasvirinden ziyade mekân tasviri ağırlıklı olarak kullanıldığı görülmektedir. Yazar, yoğun mekân tasvirleri aracılığıyla esere bir nevi üç boyutluluk katmıştır. Olumlu ya da olumsuz anlam ifade etse de mekân tasvirinde kullanılan sıfatlar, okuyucunun zihninde kurgunun canlanmasına katkı sağlamaktadır. Eser, hayal ve gerçek düzleminde bir kurgu üzerine tasarlanmıştır. Bu kurguya olumlu veya olumsuz anlam taşıyan mekân niteleyen sıfatların kullanımı esere inandırıcılık, derinlik ve akıcılık kazandırmıştır. Kişi, mekan niteleyen sıfatlar, doğrudan ya da dolaylı olarak olumsuzlama yapan sıfatlar, olumlu anlamda kullanılan sıfatlar, metin içinde isim işlevi gören sıfatlar, zarf işlevli sıfatlar gibi temel başlıklar altında sıfatların hem anlamsal yönü hem de dilbilimsel yönü verilen örnekler ve tablolar aracılığıyla açıklanmaktadır.

1.1.1.6. Puslu Kıtalar Atlası romanında sıfatlar

Sıfatlar edebî metinlerin üslûplarında önemli bir yer tutarlar. Üslûbu canlandırmada ve hareketlendirmeye katkısı bulunur. Yapılan bu çalışmada sıfatların kullanım sıklığı, kullanım amaçları, türleri, anlam bakımından getirisi ele alınmıştır. İhsan Oktay, “sıfat sevgisi” ile bilinen bir yazardır. Bu bilgi doğrultusunda esere bakınca oldukça yoğun bir sıfat analizi yapılmıştır. Sıfatların bu denli yoğun olması ve sıfat olarak seçilen sözcüklerin manaları eserin düşsel ve hayal edilebilirliğini arttırmıştır. Bu durum ise eserin niteliğine katkı sağlamıştır.

Eserde yer alan sıfatlar bakıldığında yazarın yaşam öyküsü ve fikir dünyasının izleri göze çarpmaktadır. Yazarın hayatına bakıldığında çocukluğunda kendisine dinî hikâyeler anlatan aile büyüklerinin olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte felsefe eğitimi almış olması, çocukluğundan getirmiş olduğu bu dinî şablonu farklı bir bakış açısı ve üslûp ile birleştirmesine olanak sağlar. Yani yazarın kişiliği, eğitimi bu eserin hem üslûbuna hem de kullanılan sözcüklerin seçiminde önemli bir etken olmuştur.

Eserde mekân ve kişi tasvirlerine çokça rastlanır. Bu anlamda yazarın hayatına yöneldiğimizde ilginç bir bilgi ile karşılaşırız. Yazar, bu eserde İstanbul'u işler. İstanbul'un eski dar sokaklarını, hanlarını, Galata ve çevresini, surları, geçitlerini ve daha pek çok mekânını derinlemesine tasvir eder. Şöyle ki yazar aslında İstanbul'a yetişkinlik döneminde gitmemiştir. Bu eseri yazar derin betimlemelerle bize aktarmıştır. Aynı zamanda yazarın biyografisine bakılınca tarihe yönelik de söz konusudur. Bu da yine ailede anlatılagelen öykülerden beslenen bir durumdur. Puslu Kıtalar Atlası'nda yazar hem tarihe hem de dine yönelmiş ve bunu hayal gücünün ve birikimlerinin doğrultusunda bize akıcı bir üslûp ile iç içe geçen hikâyeler şeklinde aktarmıştır.

Eserdeki sıfatları incelerken; **sıfatların türüne ve yapısına, kullanım sıklığına, olumlu ya da olumsuz kullanımına, kişi ya da mekânı niteleyip belirtmesine, cümle içerisine kattığı anlam ve çağrışımlarına** dikkat edilerek gruplandırma yapılmıştır. İlk olarak türüne göre sıfatların gruplandırılmasını birkaç örnek ile açıklayalım.

Eserde toplamda **5737** adet sıfat kullanılmıştır. Tür bakımından bu sıfatları şu şekilde gruplayalım: Niteleme sıfatı, belirtme sıfat ve sıfat-fiil gurubu şeklinde oluşmuştur. **1102** adet niteleme, **2812** belirtme sıfatı ve **1820** adet sıfat-fiil grubunda sıfat türünde sözcük kullanılmıştır.

Rivayet ederler ki surların hemen içindeki Ağa Çayırı'na vakti zamanında çadırlarını kurmuş çingeneler arasında, **derdinden bağı yanan** bir baba vardı. Gün boyunca sokak sokak dolaşıp **ayı ovnatan bu adamcağızın çektiği** kahır, yaşı yirmiye geçmesine rağmen **bir baltaya sap olamamış** oğlu yüzündendi. İhtiyarlayıp elden ayaktan düşmesine az zaman kalan **bu çileli** baba, ata yadigârı ayıcılık mesleğine oğlu pek itibar etmediği için kendini yiyip bitiriyordu. **İhtiyara canı gönülden bağlı olan** ayısı da, evladının ona çektiği çileyi hissediyor ve sahibi üşütüp hasta olduğu zamanlar kendisini dolaştırıp parsa toplamak zorunda kalan delikanlının emirlerini dinlemiyor, ne kocakarılar gibi bayılıyor, ne de dilberler gibi rakediyordu. Böylece hem **hain** evlada metelik vermediğini ispatlamış oluyor, hem de mesainin bir an önce sona ermesine sebep olup asıl sahibinin **sıcak** yatağına kapağı atıyordu (Puslu Kıtalar Atlası, s.39).

Bu paragrafta “*derdinden bağı yanan*”, “*ayı oynatan bu adamcağzın çektiği*”, “*bir baltaya sap olamamış*”, “*ihtiyara canı gönülden bağlı olan*” söz öbekleri sıfat-fiil grubu oluşturarak cümle içerisinde sıfat tamlaması yapısı kurmuştur. “*çileli*”, “*sıcak*”, “*hain*” sözcükleri ise niteleme sıfat olarak kullanılmıştır. “*Bu*” sözcüğü ise belirtme sıfatı olarak kullanılmıştır.

Bünyamin düşünde **yattıkları** odayı gördü. **Pencereden sızan** ayışığı **bir** usturlabın parlak yüzeyine vuruyordu. Delikanlı uçuğunu hissetti. Tavana doğru yükseldi ve aşağıda babasının uzandığı yatağa gördü. Düşünde uçmak o kadar hoşuma gitmişti ki, yüzüne **bir** gülümsemedir yayıldı. Odada **bir** yatak vardı. Tavandan alçalarak **bu şiltede yatan** kişiye baktı: Kendi bedeniydi bu. Yüzünde tatlı **bir** tebessüm göze çarpıyordu. Uçmanın zevkini iyice çıkarabilmek için varlığını kendi haline bırakıp tekrar tavana yükseldi (Puslu Kıtalar Atlası, s.47).

Bu paragrafta, “*yattıkları*”, “*pencereden sızan*”, “*bu şiltede yatan*” sözcükleri sıfat fiil grubu oluşturarak cümle içerisinde niteleme işlevli sıfat tamlaması oluşturulmuştur. “*bir*” sözcüğü cümle içerisinde belirtme sıfatı işlevli kullanılmıştır.

Bünyamin babasının elini öpüp evden ayrıldıktan sonra Vardapet'i bulmuş ve birlikte Eminönü'ne geçerek bir Ermeni dönmesi olan lağımçıbaşının köşküne gelmişlerdi. Delikanlı ocağın defterine yazıldıktan sonra Vardapet ve diğer **dört** lağımçıyla birlikte Davudpaşa'daki karargâhta, çadırlardan birine yerleşmiş, gece rüyasında yine o **dört esrarengiz** yeniçerileri görmüştü. **Ertesi** gün sarayın önünde geçit yaptıktan sonra Orduyu Humayun'la birlikte Edirne'ye hareket edip kışı **bu** kentte geçireceklerdi. Fakat **on** gün sonra Edirne'ye vardıklarında **o** kış kıyamette Sofya'ya hareket emrini aldılar. Sofya'da **bir** hafta bile kalmadan paşalardan biri Vardapet'i yanına çağırarak, sabah oluncaya kadar **bütün** takımını teçhizatını hazırlamasını buyurdu. Paşa, **dört** yeniçeri ortası ve **bir** sipahi bölüğüyle Orduyu Humayun'dan ayrılıp **meçhul bir** yöne gidecekti. Lağımçıya ihtiyaç duyduğuna göre **bir** kale zaptetmeyi tasarlıyor olmalıydı (Puslu Kıtalar Atlası, s.69).

Bu paragrafta, “*dört*”, “*bu*”, “*ertesi*”, “*on*”, “*bir*” sözcükleri metin içerisinde belirtme sıfatı olarak kullanılmıştır. “*Esrarengiz*”, “*meçhul*” sözcükleri metin içerisinde niteleme sıfatı işlevinde kullanılmıştır. Parçada yer alan sıfatlar, kullanım sıklığı ve çağrıştırdığı anlam aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.1. Metin içinde kullanılan sıfatların sıklığı ve anlamsal çağrışımı

Niteleyen Unsur	Nitelediği İsim	Sıklık	Metin İçerisindeki Art Anlam
Derdinden bağı yanan	Baba	1	Güç, tecrübe, çileli
Ayı oynatan bu adamcağzın çektiği	Kahr	1	Üzüntü
Bir baltaya sap olamamış	Oğul	1	Umutsuz, sorumsuzluk
İhtiyara canı gönülden bağlı olan	Ayı	1	Sadık, sadakat
Çileli	Baba	1	Mücadeleci

Tablo 1.1. (Devam) *Metin içinde kullanılan sıfatların sıklığı ve anlamsal çağrışımları*

Niteleyen Unsur	Nitelediği İsim	Sıklık	Metin İçerisindeki Art Anlam
Sıcak	Yatak	2	Huzur, varlık
Hain	Evlat	2	Öfke
Yattıkları	Oda	1	Ait olma
Pencereden sızan	Ayıışığı	1	Karanlığın içindeki umut
Bu şiltede yatan	Kişi	1	Yoksulluk
Dört	Yeniçeri, lağamcı	12	Güvenlik
Bu	Kent	540	-
Ertesi	Gün	14	-
On	Gün	17	-
Bir	Tebessüm	912	-
Esrarengiz	Yeniçeri	4	Bilinmezlik
Meçhul	Yön	7	Belirsizlik

1.1.1.7. *Puslu Kıtalar Atlası eserinde sıfatların anlamsal çağrışımları*

1.1.1.7.1. *Kişi ya da mekân tasviri yapan sıfatlar*

Puslu Kıtalar Atlası romanında yazar mekân ve kişi tasvirlerini oldukça yoğun kullanmıştır. İstanbul’u, Galata çevresini ve tarihin derinliklerinde yaşanan o eski sokakların canlandırmasını kullanmış olduğu sıfatlar ile yapmıştır. Bu alanda kullandığı sıfatlar hem eserin kurgusuna hem de üslûbuna canlılık katmıştır.

Yazar, sıfatları kullanarak kişi ve mekân tasvirlerini oldukça başarılı hale getirmiştir. Yapılan tasvirler ile kişilerin fiziksel ve ruhsal durumları derinlemesine ortaya dökülmüştür. Yine mekân tasvirleri için de aynı durum söz konusudur. Hem iç mekân hem de dış mekân unsurları derinlemesine gözler önüne serilmiştir. Okura adeta İstanbul’un eski tarihi dokusunun duygu yoğunluğunun geçirimi yapılmıştır. Bu durum da yazarda ve üslûbunda sıfatların yerinin ne denli fazla ve önemli olduğunu bize göstermektedir.

Bıkıp usanmadan kazıp **sarkıt ve dikitlerle dolu sayısız** mağaraya, kaynar suların gürüldediği **hesaba gelmez** yeraltı nehrine ve bir nice azman kertenkele iskeletine ulaşmışlardı. Ancak, en ufak fısıltının bile **madeni** duvarlarda **gök gürültüsüne dönüştüğü bir** mağaraya eriştiklerinde donakaldılar: Sarkıtların altında ve dikitlerin üstünde **tahtaları çoktan çürümüş devasa bir** gemi vardı, içine girdiklerinde hepsinden bir erkek ve bir dişi olmak üzere envai çeşit hayvanın iskeletini görüp korktular. Dehşet içinde güverteye çıktıklarında, mağarada gördükleri Bünyamin’in kanını dondurdu: **Paslanmış zırhlarıyla demir peçeli** yeniçeriler mağaranın duvarlarından, sanki bir sisi yarıyorlarmış gibi çıkıyorlardı. Delikanlı ustasını dürterek gördüklerini ona da gösterdi. Yeniçeriler karşı duvarın içine girip kaybolunca, her ikisi dehlizlerini bu yönde açmaya başladılar. Durup dinlenmeden yerin altına indiler, cinlerin yıkandığı kaynar çamurları, ergimiş kurşun ırmaklarını, deliklerden püsküren kibrit buharlarını geride bırakıp **mıknatıslı bir** mağaraya

geldiler. Burası bütün pusulaların gösterdiği yerdı. Dehşetten donakalmışlardı. Çünkü kara alevler **mıknatıslı** duvarları yalıyor, geçmişin ve geleceğin bütün günahkârları **bu** mağarada azap içinde inliyordu (Puslu Kıtalar Atlası, s.84).

Tablo 1.2. *Mekân niteleyen sıfatlar*

Sarkıt ve dikitlerle dolu sayısız Hesaba gelmez Madeni Gökürültüsüne dönüştüğü bir Tahtaları çoktan çürümüş devasa bir Paslanmış zırhlarıyla demir peçeli Mıknatıslı bir Mıknatıslı	Mağaraya (mekân) Yeraltı nehrine (mekân) Duvarlarda (mekân) Mağaraya (mekân) Gemi (mekân) Yeniçeriler (kişi) Mağaraya (mekân) Duvarları (mekân)
--	--

Metinden alıntıladığımız bu paragrafı dikkate alarak kişi ve mekân belirten ya da niteleyen sıfatları gösteren tablo verilmiştir. Tablodan da hareketle metin içerisinde mekân ve kişi tasvirlerinin yoğun olarak kullanıldığı çıkarımında bulunabiliriz. Bunun haricinde eser içerisinde kullanılan bazı kişi ve mekân niteleyen sıfatları içeren 2 tabloyu daha inceleyelim.

Tablo 1.3. *Kişileri niteleyen sıfatlar*

Kişileri Niteleyen ya da Belirten Sıfatlar
kara kuru çocuğa meydan dayağı çekemeyen/ Arap İhsan s.17
çekik gözlü çıkık elmacık kemikli ve seyrek bıyıklı bir zat olan / bu adam s.20
uyku halindeki/ Uzun İhsan Efendi s.21
muhteşem/ bir korsan s.21
gün boyu evinde oturan/ adam s.21
uyanıklar alemindeki/ dayısı s.21
üç yaşına kadar afyon ruhuyla sızdırılan/ bu zavallı yavrucak s.22
kötü / arkadaşları s.23
topal/ biçareye s.23
kendisini topal bırakan/ bu adam s.25
bilme tutkusıyla kıvranan/ bu topal s. 28
bu / zavallı yavrucak s.22
topal/ bir insan s.23
esmer tenli babasına hiç benzemeyen/ bu kumral bıyıklı ve iri gözlü delikanlı s.19
oyunbaz / çocuğun s.22
yorganını girtlağına kadar çekmiş / bir adam s.20
kendisinin ağır bir çuval taşıdığını ileri süren/ yeniçeri s.28

Tablo 1.4. Mekân niteleyen sıfatlar

Mekanları Belirten ya da Niteleyen Sıfatlardan Bazıları
nursuz çehreli /birtakım adamların ayakları s.24
izbe / bir dükkan s.26
kendisinin ağır bir çuval taşıdığını ileri süren/ yeniçeri s.28
ilk bakacağı/ yer s.29
paranın hükmünün geçtiği /Galata s.31
metruk /evlere s.32
karın deşip boğaz kesmenin, husye burup göz oymanın uygun mekanları olan /viraneler s.32
tek göz/ odaya s.30
emin ve tenha/ yerlerde s.29

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde derinlemesine tasvirin kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında anlam bakımından kimi sıfatların olumlu kiminin ise olumsuz olduğunu söyleyebiliriz. **Kara kuru çocuğa meydan dayağı çekemeyen/ Arap İhsan, nursuz çehreli** /birtakım adamların ayakları, **metruk** /evlere, **tek göz/ odaya, emin ve tenha/ yerlerde, karın deşip boğaz kesmenin, husye burup göz oymanın uygun mekanları olan** /viraneler, **topal/ bir insan, kötü** /arkadaşları bu tamlamalarda sıfatların olumsuz bir anlam çağrıştırdığını görmekteyiz. “**Kara kuru çocuğa**” ifadesi ile garibanlık, yoksulluk ve kimsesizlik durumları sunulur. “**Metruk** /evlere” İstanbul’un eski, köhne sokaklarını dile getirmiştir. Bakımsızlık, tarihin, kişi ve olayların yıpratmasının sonucunda eskiyen bir mekân tasviri yapılmıştır. “**Karın deşip boğaz kesmenin, husye burup göz oymanın uygun mekanları olan** /viraneler” ifadesinde İstanbul’un köhne, derin olayların döndüğü, çıkar çatışmalarının yaşandığı ve ölümle sonuçlanan mekânlarını anlatır. Mekân ve kişi tasvirlerinde de sıfat- fiil kalıbını niteleme işlevli olarak kullanan yazar, anlatımı zenginleştirmiş ve anlatıma hareketlilik kazandırmıştır.

1.1.1.7.2. Sıfatlarda olumsuzlama

Metin içerisinde **5737** adet sıfat kullanılmıştır. Bunlardan **667** tanesi doğrudan ya da dolaylı olumsuzlama ifade eder. Bu sayılar, metin içerisinde kullanılan olumsuz sıfatların yüzdesinin %11.6 oranında olduğunu göstermektedir.

Sıfatlarda olumsuzlamayı “doğrudan olumsuzlama” ve “dolaylı olumsuzlama” yapan sıfatlar şeklinde gruplandırdık. Sonrasında olumsuzlamada niteleyen ve nitelenen unsurların sıklıklarını inceleyerek üslûp incelemesi yapmaya çalıştık.

Doğrudan ve dolaylı olumsuzlama yapan sıfatlar

Eserde 412 adet sıfatın doğrudan olumsuzlama şeklinde kullanıldığı, geriye kalan 225 adet sıfatın dolaylı olumsuzlama yaptığı tespit edilmiştir. Metinde yer alan dolaylı olumsuzlamalar ile yazarın fantastik ve sembolik dünyası gözler önüne serilmiştir. Ayrıca eserde dinî unsurlar ve bu unsurlara ait terimler de sıfat olarak kullanılmıştır. Bu sıfatların bazıları doğrudan olumsuzlama bazıları ise dolaylı olumsuzlama görevini üstlenmiştir.

Bünyamin düş görüyordu. Vardapet'le birlikte dehlizler açarak yeraltında ilerliyorlardı. Yerin kim bilir kaç kat dibinde olmalarına rağmen dehlizlerin duvarları sanki toprak değil de **karanlık** bir sisti. Kazmalarını duvara vurdukça toprak **zifiri karanlık** bir dumana dönüşüyor ve bu sis, dizlerinden aşağıya yayılıyordu. Ne var ki her ikisi de bu duruma şaşırılmış görünmüyordu. Vardapet ikide bir delikanlıya dönüp hınzırca gülerken işlerinin ne kadar kolay olduğunu anlatıyordu. Bıkıp usanmadan kazıp sarkıt ve dikitlerle dolu sayısız mağaraya, kaynar suların gürüldediği hesaba gelmez yeraltı nehrine ve bir nice azman kertenkele iskeletine ulaşmışlardı. Ancak, en ufak fisiltının bile madeni duvarlarda gök gürültüsüne dönüştüğü bir mağaraya eriştiklerinde donakaldılar: Sarkıtların altında ve dikitlerin üstünde **tahtaları çoktan cürümüş** devasa bir gemi vardı, içine girdiklerinde hepsinden bir erkek ve bir dişi olmak üzere envai çeşit hayvanın iskeletini görüp korktular. Dehşet içinde güverteye çıktıklarında, mağarada gördükleri Bünyamin'in kanını dondurdu: Paslanmış zırhlarıyla demir peçeli yeniçeriler mağaranın duvarlarından, sanki bir sisi yarıyorlarmış gibi çıkıyorlardı. Delikanlı ustasını dürterek gördüklerini ona da gösterdi. Yeniçeriler karşı duvarın içine girip kaybolunca, her ikisi dehlizlerini bu yönde açmaya başladılar. Durup dinlenmeden yerin altına indiler, **cinlerin yıkandığı** kaynar çamurları, ergimiş kurşun ırmaklarını, **deliklerden püsküren** kibrit buharlarını geride bırakıp mıknaatıslı bir mağaraya geldiler. Burası bütün pusulaların gösterdiği yerd. Dehşetten donakalmışlardı. Çünkü **kara** alevler mıknaatıslı duvarları yalıyor, geçmişin ve geleceğin bütün günahkârları bu mağarada azap içinde inliyordu. Burası, varabilecekleri nihai derinlikte (Puslu Kıtalar Atlası, s.84).

Kaçıp kurtulmak istediler. İçlerinden bir ses onlara, bir ağaç kökünü izleyip yukarı çıkmalarını söyledi. Kibrit buharlarının arasında, o ağacın kökünü böylece buldular. Yukarıya yol alırken, ejderhaların koruduğu hazinelere, **taşlaşmış** canavar yumurtalarına, **yaşavıp ölmüş** bütün hayvanların kalıntılarına rastladılar. Altın damarlarını geçip, zümrütlere, yakutlara, elmaslara, azül taşlarını ve nice cins billuru gördüler. Mücevherli taçları ve altın zırhlarıyla yatan kral ölülerine, **zincirlere vurulmuş lanetli** iskeletlere, **göğüslerine çakılmış kazıklarla uyuyan upirlere, başsız** gövdelere ve **kesik** başlara kayıtsızca baktılar. **Kabir azabı çeken** ölülerin inlemelerini ibretle dinlediler. Kökü izleyip çok geçmeden tilki, köstebek, tavşan ve fare yuvalarına ulaştılar. Vardapet kazmayı bırakıp derin bir nefes aldı (Puslu Kıtalar Atlası, s.85) .

Tablo 1.5. Olumsuz anlam belirten sıfatlar

Paragrafta Olumsuz Anlam Bildiren Sıfatlar ve Nitelediği İsimler
karanlık bir sisti s.84
zifiri karanlık bir duman s.84
tahtaları çoktan çürümüş devasa bir gemi s.84
cinlerin yıkandığı kaynar çamurları s.84
deliklerden püsküren kibrit buharlarını s.84
kara alevler s.84
taşlaşmış canavar yumurtaları s.85
yaşayıp ölmüş bütün hayvanların kalıntıları s.85
zincirlere vurulmuş lanetli iskeletleri s.85
lanetli iskeletleri s.85
göğüslerine çakılmış kazıklarla uyuyan upirlere s.85
başsız gövdelere s.85
kesik başlara s.85
kabir azabı çeken ölülerin inlemeleri s.85

Yukarıda verilen çizelgede dolaylı olumsuzlama olarak kullanılan sıfatlar şunlardır:

- **karanlık** bir sisti s.84
- **zifiri karanlık** bir duman s.84
- **tahtaları çoktan çürümüş** devasa bir gemi s.84
- **cinlerin yıkandığı** kaynar çamurları s.84
- **kara** alevler s.84
- **kabir azabı çeken** ölülerin inlemeleri s.85

Yukarıda verilen çizelgede doğrudan olumsuzlama olarak kullanılan sıfatlar şunlardır:

- **deliklerden püsküren** kibrit buharlarını s.84
- **taşlaşmış** canavar yumurtaları s.85
- **yaşayıp ölmüş** bütün hayvanların kalıntıları s.85
- **lanetli** iskeletleri s.85
- **göğüslerine çakılmış kazıklarla uyuyan** upirlere s.85
- **başsız** gövdelere s.85

Romanda dinî unsurlar ve fantastik öğeler yoğun olarak kullanılmıştır. Bu da üslûpta kendini göstermiştir. Yer yer kapalı anlatımla, mecaz ve yan anlamlar ile ifade edilmiştir. Bu ifadelerde en çok katkısı olan sözcük türü ise sıfatlar olmuştur. “kabir azabı çeken ölülerin inlemeleri” bu unsura bakınca İslam dininin ahiret inancı bize çağrışım yapılıır. Günahkâr olan kişilerin ölüm sonrası yaşayacağı derin azap ve acıya gönderme

yapılmıştır. Bu şekilde dolaylı bir olumsuzlama meydana getirilir. Aynı zamanda üslûp bakımından sıfat-fiiller yardımı ile anlatım zenginleştirilmiştir. Mana olarak ise yan anlam ve mecazlı kullanım söz konusudur.

“Karanlık bir sis” ifadesinde karanlık dolaylı olumsuzlama yapmaktadır. Gece anlamının yanı sıra Bünyamin ve arkadaşlarının kazmış olduğu tünelde karşılaştıkları sisli, belirsiz, bilinmez bir durumu çağırıştırır. Yazılan bu eserin aslında Uzun İhsan Efendi'nin zihninde beliren düşlerden ibaret olduğu kitabın sonunda ifade edilmiştir. Yani buradaki karanlık kitabın genelinde yaygınlaşan bulanıklık, belirsizlik ve hayal-gerçek izdüşümünü yansıtmaktadır.

“**Başsız gövdeler**” niteleme sıfatı olarak kullanılan başsız ifadesi ile doğrudan olumsuzlama yapılmıştır. Gözler önünde yer alan cesetleri tanımlaması ve tasvîri sıfatlar aracılığı ile yapılmıştır.

1.1.1.8. Sıfat-fiillerin eserde kullanımı

Puslu Kıtalar Atlası eserinde tür bakımından kategorize edilecek bir grup da sıfat-fiillerdir. Bunlar çoğunlukla niteleme işlevli olarak kullanılmıştır. Muharrem Ergin'e göre, partisipler nesnelere hareket vasfını karşılar. Anlam bakımından ise isim kategorisine dahil olurlar. “Yani partisip hareket halinde bulunan nesnelere için kullanılan, hareket halindeki nesneyi ifade eden kelimelerdir (Ergin, 2008, s.333)”.

Ergin'e göre partisip ekleri zaman ve hareket, isim yapma fonksiyonları ile de çekim eki ile yapım eki arasında bir yer tutar. Asıl işlevleri geçici hareket isimleri yapmasıdır (Ergin, 2008, s.333). Partisipler genel kategori olarak isim, vasıf belirttikleri için de sıfat olarak adlandırılırlar.

Cümle içerisinde sıfat-fiiller niteleme işlevli olarak da kullanılır. Niteleme sıfatlarının bu işlevinden daha fazla anlam katalar. Eklendiği sözcüğün hareket özelliğini ön plana çıkarır (Sökmen, 2003, s.84). Sıfat-fiiller bu özellik ile anlatıma çok yönlü bir ifade değeri katmıştır. Bu durum niteleme sıfatlarında tek yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metinde yer alan sıfat-fiillerin tespitini yaptık. Eserde toplamda 1820 adet sıfat-fiil kalıbı kullanılarak sıfat tamlaması oluşturulmuştur. Yoğun bir biçimde ve söz öbeği şeklinde kullanılan sıfat-fiillerin olduğu görülmektedir. Bu sıfat-fiiller ile nitelenen unsurlar aynı zamanda detaylı olarak da tasvir edilmiştir. Eserin fantastik unsurlardan fazlaca yararlandığını göz önünde bulundurursak, eserin merak duygusunun

arttırılmasında sıfat-fiillerin kullanımının önemli bir payının olduğunu söyleyebiliriz. Sıfat- fiiller metindeki anlam derinliğinin sağlanmasına katkı sağlamıştır.

Bünyamin düşünde yine onları görmüştü. **Demir halkalardan örülü zırh gömlekleri çoktan paslanmış** yeniçeriler, ellerinde meşalelerle karanlık bir sisin içinde meşgul bir yöne ilerliyorlardı. Tolgalarının burunluklarını indirmiş ve yüzlerini demir peçelerle örtmüşlerdi. Kalkanları küflü, ya tağanları ve kılıçları paslıydı. Bünyamin son günlerde **sık sık gördüğü** bu düşten, **sokak kapısından gelen** gürültülerle uyandı. Birisi ısrarla kapıyı çalıyordu. Fakat **hemen yanındaki yatakta yatan** babasının uyanacağı yoktu. Bu adam birtakım nazari meseleleri çözmek için önceki geceden rüyaya yatmıştı. Esmer tenli **babasına hiç benzemeyen** bu kumral bıyıklı ve iri gözlü delikanlı, ne olur ne olmaz diye şiltenin altındaki yatağarı alıp merdiveni indi. Kapı hâlâ ıslarla yumruklanıyordu. Bünyamin "Kim o!" diye bağırdı. Ama dışarıdaki adam yumruklamaktan vazgeçip kapıyı bu kez tekmelemeye başladı ki, bu da ancak bir tek kişinin özelliği olabilirdi. Kapıyı açtığında, karşısında büyük dayısını gördü. Arap İhsan delikanlının elindeki yatağana bakıp, "Ne o Bünyamin" dedi, "Elindekiyle büyük dayını mı doğrayacaksın? İlle de birini doğrayacaksın al bu veledi boğazla, beni tam üç yüz esedi altından etti. Ama dikkat et, Kıptidir". **Kulağından tuttuğu** Alibaz'ı delikanlıya doğru itti. Bünyamin afallamış, Alibaz ise hayatında belki de ilk kez korkmuştu. Herhalde kendisini gerçekten kesmek istediklerini sanıyordu. Fakat **yatağasını bırakan** delikanlının Arap İhsan'ın elini öptüğünü görünce içi ferahlayıverdi. Tam bu sırada **merdivenlerden yukarı doğru seğırtten** uzun kuyruklu maymunu görünce merakı kabardı. Peşinden merdivene doğru atılacaktı ki, o mengene gibi el yine kulağına yapıştı. Arap İhsan Bünyamin'e, "Babanı uyandırma" diyordu, "Sonra çıkıp o miskine bakacağız. Önce bir leğen getir de ayaklarımızı yıkayalım (Puslu Kıtalar Atlası, s.18-19).

Aşağıdaki tabloda sıfat-fiil grubuna örnek teşkil edecek birkaç örneğin; hangi unsuru nitelediği, metin içerisindeki kullanım sıklığı ve çağrıştırdığı anlam bakımından tespitine yer verilmiştir.

Tablo 1.6. *Sıfat-fiillerin metin içindeki kullanımı ve çağrıştırdığı anlam*

Niteleyen unsur	Nitelediği isim	Sıklık	Metin içerisindeki art anlam
Demir halkalardan örülü zırh gömlekleri çoktan paslanmış s.18	Yeniçeriler	1	Kaybolan gücü sembolize eder
Sık sık gördüğü s.19	Bu düşten	1	Süreklilik
Sokak kapısından gelen s.19	Gürültülerle	1	Dış mekan
Hemen yanı başındaki yatakta yatan s.19	Babasının uyanacağı	1	Kapalı mekan
Babasına hiç benzemeyen s.19	Bu kumral bıyıklı ve iri gözlü delikanlı	1	Fiziksel tasvir
Kulağından tuttuğu s.19	Alibaz'ı	1	Korku

Tablo 1.6. (Devam) *Sıfat-fiillerin metin içindeki kullanımı ve çağrıştırdığı anlam*

Niteleyen unsur	Nitelediği isim	Sıklık	Metin içerisindeki art anlam
Yatağanını bırakan s.19	Delikanlının Arap İhsan'ın elini öptüğünü	1	Sakinlik
Merdivenlerden yukarı doğru seğirten s.19	Uzun kuyruklu maymunu	1	Hareket halinde olma

Sıfat-fiilleri kendi içerisinde tek unsurla niteleyenler ve çok unsurla niteleyenler olarak da ele alalım.

“Bu **sırma görmemiş** ses muhakkak ki Haliç’in karşı kıyısından da rahatlıkla işitilebilirdi (Puslu Kıtalar Atlası s.15)²⁴.

“**Ejderha başlı bir kolomborne topundan fırlayan güllenin sancak tarafında açtığı delikten dolan**” su tekneyi ağırlaştırmış ve su kesimini yükseltmişti (Puslu Kıtalar Atlası s.15)”.
“Çingene demirciler prangaların perçinlerini kırıp **forsaları çözmeye başladıkları zaman, omuzlarında ganimet sandıklarıyla gemiden atlayan** leventler karaya ayak basar basmaz toprağı öpüyorlardı (Puslu Kıtalar Atlası s.15)”.
“Galata’da ise hem **yatacak** külhan yoktu hem de Gülletopuk nam kalyoncuyla çingar çıkarma tehlikesi vardı (Puslu Kıtalar Atlası s.15)”.
“Arap İhsan, **prangalarla uğraşan çingenelerin kızgın perçinleri soğuttukları** su kovası önünde durdu ve kırmızı baretasını çıkarıp aylardan beri ilk kez tatlı suyla elini yüzünü yıkamaya başladı (Puslu Kıtalar Atlası s.16)”.
“Kovalamaca sürerken bucurgatın manivelasıyla oynayıp **demiri mayna eden** de, kurtulduklarında ise **kaptan köşkünde yangın çıkaran ve forsalara tempo verdikleri davulu patlatan** ve da yine bu haşarattı (Puslu Kıtalar Atlası, s.17)”.
“**Önceki gün yağın yağmurdan çamur deryasına dönmüş** sokaklarda ilerlediler (Puslu Kıtalar Atlası s.18)”.
Müsveddeleri temize çekmekle görevli olan bu zatın yazısı o kadar güzeldi ki, fi tarihinde **yakınlarıyla helallaşan** elçi **onun tarafından yazılan** bir protestoyu saraya götürmüş, ama padişah **sert bir dille kaleme alınan** bu evrakın muhtevasından ziyade yazının güzelliğiyle, harflerdeki kuyruklar ve çengellerle ilgilendiğinden kelleyi kurtarmıştı (Puslu Kıtalar Atlası s.23).

²⁴ Altı çizili olarak verilen sıfat-fiiller çok unsurla niteleyenlerdir. Sadece koyu renk ile yazılanlar tek unsurla niteleyenlerdir.

“Cenk etmek için kadırgayla denize açılmasından önce Arap İhsan’a, yemin billah ederek deriyi **ok batmaz, kılıç kesmez kıldığını ileri sürdüğü** bir yakıyı on bir filuriye yutturmuştu (Puslu Kıtalar Atlası, s.29)”.

“**Uzun bir sıırığa bağladığı ciğerleri satan** bir seyyar satıcı devasa bir kedi ordusu tarafından sıkıştırılmış, enikonu güç durumunda kalmıştı (Puslu Kıtalar Atlası, s.31)”.

“**Ertesi** gün sarayın önünde geçit yaptıktan sonra Orduyu Humayun’la birlikte Edirne’ye hareket edip kışı bu kentte geçireceklerdi (Puslu Kıtalar Atlası, s.69)”.

“Fakat **ovulan gözlerinden kalan** boşluklar, **kesilen** burnu ve kulağı insanda yine de bir acıma duygusu uyandırmıyor değildi. Locada **gözleri görmeyen bu adamı vedecek** bir dilenci buldu ve onları Eyüb Camii avlusunda dilenmeye gönderdi (Puslu Kıtalar Atlası, s.105)”.

Bir zamanlar Anadolu’nun orta yerinde, **bütün kervan yollarının kesdiği** bir kavşakta, adına Girdbad derler bir kasaba vardı. **Yecüc Mecüc divarından alınan** envai çeşit baharat, Hint kumaşları, Suriye armutları ve **paha biçilmez** Musul tülbentleriyle yüklü develerin sahipleri, uzakta bu kasabanın ışıklarını görünce eşkiya görmüş gibi titrer, ama bir yandan da yürekleri cız ederdi (Puslu Kıtalar Atlası, s.155).

Verilen örneklere bakacak olursak çoğunluğun birden fazla unsurla nitelendiğini görmekteyiz. Bu durum anlatımın daha zengin olmasına olanak sağlamıştır. Anlamın derinleşmesine, anlatımın çok yönlü ve hareketli olmasına katkı sağlamıştır. Eser içinde 209 adet tek unsurla niteleyen sıfat- fiil kullanılmıştır. 1661 adet çok unsurla niteleyen sıfat-fiil kullanılmıştır.

1.1.1.9. *Belirtme sıfatları*

Eserde çok sayıda belirtme sıfatı kullanılmıştır. Bunlardan bazısı doğrudan asıl sayı sıfatı olarak yer almıştır. Bunun yanında belgisiz sıfat, işaret sıfatı olarak kullanılanlar da vardır.

“Beher yangın için, eğer vaktinde tespit edilebilirse **yirmi akçe** ikramiye, edemezlerse yangın sönene kadar saat başı **yirmi** değnek ceza alan bu adamlara hazine-i hümayûndan on akçe helal yevmiye verilirdi (s.14)”.

“Mahalle bekçilerinin külhanlara sığınmak zorunda kaldığı soğuk **bir** kış gecesi, Galata Kulesi’ndeki yangın gözcüsü hasırlar üzerinde yatan arkadaşını elindeki Frenk dürbünüyle dürtmeye başladı ve Arap İhsan’ın kadırgasının Haliç’e girdiğini sanki büyük **bir** sır veriyormuş gibi adamın kulağına fısıldadı (s.14)”.

“Yatağanı dilerinin arasında olduğu halde **bu** korsan, **bir** gemiye rampa ediyor, topları ateşliyor, fırtınalarda dümene asılıyor ve durup dinlenmeden yıldızları sayıyordu. **Bu** muhteşem korsan, dayısı Arap İhsan’dı (s.21)”.

“*Yirmi akçe, yirmi, bir, bu*” sözcükleri metin içerisinde belirtme sıfatı olarak kullanılmıştır. “*Yirmi akçe, yirmi*” sözcükleri sayı sıfatı; “*bir*” belgisiz sıfat; “*bu*” işaret sıfatı olarak kullanılmıştır.

Tablo 1.7. *Eserde yer alan bazı belirtme sıfatları*

Metinde Kullanılan Belirtme Sıfatları ve İsimler
bir martının yol gösterdiği
bir kurt masalı
bir zamanlar
öte yanma
birkaç yangın izi
yetmiş iki külhan
bu kent
birtakım nazari meseleler

“*bir, birkaç, birtakım*” sözcükleri belgisiz sıfat olarak kullanılmıştır. “*bu ve öte*” sözcükleri işaret sıfatı olarak kullanılmıştır. “*yetmiş iki*” ise sayı sıfatı olarak kullanılmaktadır. Eserde 2812 adet belirtme sıfatı kullanılmıştır. Belirtme sıfatlarının isim olarak kullanılma olasılığı çok düşüktür. Belirtme sıfatlarının bir kısmı ismi göstererek, bir kısmı işaret ederek, bir kısmı soru yoluyla ve bir kısmı da belirsizlik yoluyla kullanılmaktadır.

“Neyzeni, zurnazeni,udîsi, tamburîsi, nekkarezeniyye birlikte tam tekmil hazır bekleyen saz heyetine bakılırsa **o** gece **bir** cümbüş olacağı benziyordu (Puslu Kıtalar Atlası,s.169)”. “*o*” işaret yoluyla ismi belirtirken, “*bir*” belirsizlik yoluyla ismi belirtmektedir. Puslu Kıtalar Atlası isimli eserde belirtme sıfatlarından en çok “*bir*” ve “*bu*” kullanılmaktadır.

1.1.1.10. *Sıfat işlevli sözcükler*

1.1.1.10.1. *Sıfat işlevli isimler*

Türkçede her ismin sıfat işlevli kullanılma gücü ve oranı aynı değildir. Bir varlığın adı değil, o adı niteleyen ya da belirten unsur olarak kullanımı daha yüksektir (Özezen Yüceol, 2006:3).

Sıfat işlevli isimler kendi içinde çeşitli başlıklar halinde incelenmektedir. Gösterme bildirenler, sorma bildirenler, belirsizlik bildirenler, renk isimleri, sayı isimleri, iyelik ekli isimler, durum ekli isimler bu başlıkları oluşturmaktadır.

Tablo 1.8. *Puslu Kıtalar Atlası eserinden birkaç örnek*

Eserde Yer Alan Sıfat İşlevli İsimler
bu zat s.23
topal bir insan s.23
on düka s.24
iki barka s.25
bir kalyon s.25
beyaz kumaş s.63
kırmızı mürekkep s.109
benim düşüncem s.127
duvar kenarında bir yer s.113
kara sarığı s.113

1.1.1.10.2. *Zarf görünümlü sıfatlar*

Zarf kökenli sözcükleri isim kategorisinde incelenmektedir. Zarf ya da zarf-fiil olarak kullanılan yapılar cümle içerisinde sıfat ya da sıfat tamlaması görevi oluşturmaktadır. Sıfat işlevi gören bu yapılar bazı araştırmacılara göre zarf öbeği, bazılarına göre ise sıfat öbeği olarak adlandırılmaktadır (Yüceol Özezen, 2006:15).

Tahir Nejat Gencan, bu yapıları öbekleşmiş belirteçler olarak nitelendirirken; Leyla Karahan ise sıfat tamlaması olarak değerlendirmiştir (Yüceol Özezen, 2006:15).

Eserde tespit edilen zarf işlevli olarak kullanılan sıfatların genelinde zaman anlamı bulunmaktadır.

Tablo 1.9. *Zarf görünümlü sıfatlar*

doğru ve gerçek olanı s.230
o dayanılmaz derecede çatlak sesiyle s.101
daha etkili yollar s.105
daha etkili yöntemler s.105
en büyük tehlike s.122
en doğru bilgi s.122
gecelerden bir gece s.25
üşütüp hasta olduğu zamanlar s.39
aşırı düşkünlük s.52
bu efsanevi kahramanı düşünmediği zamanlar s.61
yeni görevine başladığı zaman s.59
çok değerli bir belge s.59

Tablo 1.9. (Devam) *Zarf görünümlü sıfatlar*

daha etkili yöntemler s.105
daha etkili yollar s.105
cemaat dağıldığı esnada s.114
cemaatin dikkatinin en az olduğu zaman s.114
secde ettikleri anda s.114
yakaladığı ilk fırsatı s.121
hata yaptığı anda s.135
elli bir kumarbazın evlerine dağıldığı zaman s.156
düşündüğünü gerçekleştirmeye teşebbüs ettiği an s.171
kolu kavrandığı an s.171
bir an önce s.173
ertesi yıl s.178
aynı anda s.182
gözlerinden yaşlar aktığı halde s.191
hayli zaman s.195
Topkapısı'nda görüldüğün an s.204
çuvalı tependen geçirdiğimiz an s.204
önceki gün s.205
kehanet belirdiği zaman s.209
kapının biri kırıldığı anda s.213
benim hayatımı kurtardığım gün s.216
ipe asıldığı an s.219

1.1.1.11. Yapı bakımından sınıflama

1.1.1.11.1. Türemiş sıfatlar

Puslu Kıtalar Atlası eserinde -sIz, -II, - Inç, -IIk, -mIş, -mAz, -dIk, -sAl, -k, -gAn, +ki ekleri yaygın olarak kullanılarak türemiş sıfat yapısı oluşturulmuştur. Eserde yer alan bazı türemiş sıfat örnekleri tablo ile ifade edilmiştir.

Tablo 1.10. Türemiş sıfatlar

acımasız dünyada s.65
sorguçlu bir zabıt s.64
yutmalı oyunlarda s.64
şiddetli soğuk s.70
mühürlü bir keseyi s.72
yaşlı lağımçı s.74
üç adımlık mesafe s.75
önemli bir iş s.76
kanatlı bir canavar s.77

Tablo 1.10. (Devam) Türemiş sıfatlar

sayısız tehlike s. 77
okkalı bir tokat s. 78
yönsüz bir uzam s.78
yaralı taşı s.81
kargısız kalan süvari s. 83
dayanılmaz bir istek s.85
karanlık bir sis s.84
azılı bir katil s.99
göstermelik minnete s.100
bir **günlük** ömrün s.101
saygılı ifade s.101
iğrenç **kokulu** bir duman s101
dayanılmaz derecede çatlak ses s.102
hatalı basılmış bazı paralar s.103
daha **etkili** yollar s.104
inanılmaz bir hızla sayan bu görevliler s.108
kırmızı **astarlı** cübbe s.117
yarasa kılıklı, tuhaf tavrılı, saydam tenli uğursuz s.121
yediği haram lokmalar s. 121
gururlu bir tavrı s.123
esrarengiz şeyler s.125
zavallı Hinzıryedi s.125
zavallı adam s.126
zevкли bir şey s. 127
tanıdık bir ses s. 126
gizli anlaşmaları s. 134
gizli bilgileri s. 134
bu **saydığım** bilginler s. 135
yüklü bir bahşiş s. 139
suçsuz insanları s.140
ilginç bir dinsel tarikat s. 141
çatlak sesiyle s. 141
farklı biri s. 140
buyurgan tavrı s. 144
sonsuz bir hız s. 147
silik şahsiyetinle s. 151
silik ve belirsiz düşler s. 155
açık bir cevap s. 154
Galata Kulesi'sindeki yangın gözcüsü s.16
pencere önündeki tezgahta s.20
kırbasındaki bütün suyu s. 49
boynundaki demir haçla s.52
komşu okuldaki çocuklara s.62
kaledeki casusa verilen bir işaret s.73
kaledeki bir casusu s.77
aynı sokaktaki bir kiraathaneye s.89
dünya karşısındaki kayıtsızlığı s.90
yüzündeki yaralar s.90
evdeki bütün altınları s. 95
darphanenin hemen yanındaki bir kiraathaneye s. 99
şimdiki haliyle s. 105
sonraki günler s. 117
Hinzıryedi'nin donattığı sofradaki birbirinden lezzetli yemekleri s.121
minarelerin şerefelerindeki müezzinler s. 123
avuçlarındaki saatlere s. 123
saraydaki cesur insanlara s. 13

Addan sıfat türeten ekler

Eserde yaygın olarak kullanımı görülmektedir. Metinde tespit edilen bazı örnekleri tabloda yer almaktadır.

Tablo 1.11. *Addan sıfat yapan ekler*

acımasız dünyada s.65
şiddetli soğuk s. 70
mühürlü bir keseyi s.72
yaşlı lağımçı s.74
kanatlı bir canavar s. 77
önemli bir iş s.76
okkalı bir tokat s. 78
yönsüz bir uzam s.78
yaralı taşı s.81
kargısız kalan süvari s. 83
karanlık bir sis s.84
isabetli karar s.87
zavallı adam s.89
kasvetli bir odaya s. 99
bir günlük ömrün s.101
kirli tırnakları s.102
kırmızı astarlı cübbe s.117
yarasa kılıklı, tuhaf tavırlı, saydam tenli uğursuz s.121
şüpheli gözlerle s. 123
gizli anlaşmaları s. 134
yüklü bir bahşiş s. 139
suçsuz insanları s.140
gizli bilgileri s. 134

Fiilden sıfat

Eserde yaygın olarak kullanımı görülmektedir. Metinde tespit edilen bazı örnekleri tabloda yer almaktadır.

Tablo 1.12. *Fiilden sıfat türeten kelimeler*

acımasız dünyada s.65
sorguçlu bir zabıt s.64
yutmalı oyunlarda s.64
çatlak sesiyle s. 141
korkunç savaşlar s. 76
dayanılmaz bir istek s.85
azılı bir katil s.99
buyurgan tavrı s. 144
açık bir cevap s. 154
silik şahsiyetinle s. 151

Tablo 1.13. *(Devam) Fiilden sıfat türeten kelimeler*

taşılasmış canavar yumurtaları s.85
--

kesik başlara s.85
ağlayan bu delikanlı s.88
istediği şey s.90
sürgülü bir kapı s. 100
yaptığı iş s. 114
kesilen burnunu s. 127
gelecek katırları s. 128
aradığı nesneyi s. 142

Birleşik sıfatlar

Metin içerisinde birleşik sıfat olarak kullanılan sözcükler tabloda verilmiştir.

Tablo 1.14. Sıfat işlevli birleşik sözcükler

birkaç yangın izi s.15
birkaç inci s.16
birkaç yer s.17
yılankavi sokaklar s.18
birtakım nazari meseleler s. 19
karmakarışık bir yer s.20
birkaç darbeye s.63
birtakım gürültüler s. 79
birkaç kez s.89
birçok bilgin s. 145
hiçbir engel s.197
birkaç adam s.203

Basit sıfatlar

Metinde yer alan basit sıfatlar tablolada örneklenmiştir.

Tablo 1.15. *Basit işlevli sıfatlar*

derin bir uykuya s.196
bazı şeylerin farkı s. 196
kara giysili adamlardan biri s. 196
kara giysililer s. 195
hayli zaman s. 195
bronz yarımküreye s. 195
uzun adam s.226
ciddi işler s. 227
rahat bir döşek s. 233
tahta basamakları s. 234
malum cevabı s.235

Tablo 1.16. *(Devam) Basit işlevli sıfatlar*

her baba s. 235
garip kitap s. 235
bazı meseleleri s. 237
gerçek bir baba s. 237
bütün düşler s. 238

1.1.1.12. Sıfat işlevli öbekler

Sıfat işlevli öbekleşmiş yapılardan isim tamlaması ve sıfat tamlaması, sıfat işlevli ikilemeler, sıfat işlevli bağlama öbekleri, sıfat işlevli edat öbekleri eserden hareketle örneklendirilmiştir. Puslu Kıtalar Atlası eserinde yer alan sıfat işlevli öbekleşmiş yapılar metinden alınan örnekler ve tablolar ile ifade edilmiştir.

1.1.1.12.1. Sıfat işlevli isim tamlamaları

Eserde isim tamlaması şeklinde sıfat yapısı oluşturan bazı yapılar tablo ile örneklendirilmiştir.

Tablo 1.17. Sıfat işlevli belirtili ve belirtisiz isim tamlamaları

Galata Kule'sindeki yangın s.13
uyku sersemi hali s. 14
iman tahtasının üzerindeki kıllar s. 16
ahşap evlerin arasındaki yılankavi sokaklar s.18
pencere önündeki tezgah s.20
uyku alemindeki Uzun İhsan Efendi s. 21
uyanıklar alemindeki dayısı s.21
yarım akçelik iş s.26
dükkanın üzerindeki evinde s.28
insan misali bir mahluks.40
gömleğin içindeki maymun s.42
delikanlının bağındaki kokuyu s. 42
meyyit kapısındaki kahvehanede pinekleyenler s.50
bardak dolusu şerbet s.100
dilencilerin topladığı bütün sadakalar s. 102
kutunun içindeki özel yere s.138
günah yüklü paralar s. 142

1.1.1.12.2. Sıfat işlevli sıfat tamlamaları

Eserde sıfat olan sözcüğün yine sıfat tamlaması oluşturduğu yapılar tablo ile verilmiştir.

Tablo 1.18. Sıfat işlevli sıfat tamlamaları

yüksek bir kule s.13
bir tutam saç s. 16

Tablo 1.19. (Devam) Sıfat işlevli sıfat tamlamaları

uzun kuyruklu maymun s. 19

meçhul renkli camlar s. 20
nursuz çehreli birtakım adamların ayakları s.24
bir bardak su s.45
bir grup delikanlı s.50
çeşitli boy ve işlevlerdeki körükler s. 102
envai çeşit alet edevat s. 102
esrarengiz bir şekilde s.134
üç bin yıl s.134
bu defterlerdeki şifreli yazılar s.137
bu yazıdaki her bir harf s. 138
bu tuhaf aynanın içi s.142

1.1.1.12.3. *Sıfat işlevli ikilemeler*

Temelde ikileme türü olan sözcüklerin sıfat olarak kullanıldığı bazı örnekler tabloda verilmiştir.

Tablo 1.20. *Eserde kullanılan sıfat işlevli ikilemeler*

renk renk cam boncuklar s. 16
türlü türlü eşyalar s. 20
boy boy ve cins cins pergeller s.20
renk renk mürekkepler, kalemler, fırçalar ve karalanmış kağıtlar s.20
doğru dürüst cevap s. 26
boy boy kerpeten s. 30
kürek kürek toprak s. 49
türlü türlü tahminler s. 58
üç beş çocuk s.60
boy boy şişe s.102
süklüm püklüm duran dilenci s.102
çual çual değersiz para s. 104
hüngür hüngür ağlayan delikanlı s. 127

1.1.1.12.4. *Sıfat işlevli bağlama öbekleri*

Tek başına bağlaç olarak kullanılan yapıların metin içerisinde sıfat olarak kullanıldığı bazı örnekler listelenmiştir.

Tablo 1.21. *Eserde kullanılan sıfat işlevli bağlama öbekleri*

kara ve sarı humma s. 16
kumral bıyıklı ve iri gözlü delikanlı s. 19
hem yatmak **hem** de çalışmak için kullanılan karmakarışık bir yer s. 20
saçaklı ve zemberekli saatler s. 20
oklar ve kurşunlar atıldığı hal s.21
engerek kadar uzun ve renkli bir macera s. 21
yüzlerce ve binlerce kör s.22
omuzları çökük ve pısrık görünüşlü bu adam s.25
kulağın içinde bulunduğu ve üzengiyi andıran kemik s.27
emin ve تنها yerlerde s. 29

Tablo 1.22. *(Devam) Eserde kullanılan sıfat işlevli bağlama öbekleri*

tiz ya da pes feryadları s. 30

ucuz **ve** pahalı şarapların buğusu s. 33
uzun **ve** derin bir kış uykusu s. 41
gerçeği **ya da** düşü gören bir öznenin varlığı s.46
her iki tarafın da hocalarını, kalfalarını **ve** talebelerini kapsayan bu düşmanlık s. 57

1.1.1.12.5. *Sıfat işlevli edat öbekleri*

Tek başına edat olarak işlev gören sözcük türünün eserde sıfat olarak kullanıldığı bazı örnekler tabloda verilmiştir.

Tablo 1.23. *Eserde kullanılan sıfat işlevli edat öbekleri*

mengene **gibi** el s.19
çınırak **gibi** sesler s.76
yağmur **gibi** kurşun s. 82
yuvalarında sansar yavruları **gibi** dönen biri s. 129
tam aradığım **gibi** bir fiçı s. 128
bu **kadar** para s. 107
benim **gibi** casuslar s. 135
adeta cam **gibi** saydam bir tene sahip olan Ebrehe adında bir casus s. 140
bu **kadar** gizli bilgileri s. 153
o **kadar** çok gözyaşı s. 155
akıl almayacak **kadar** tehlikeli s. 155
neşesinden aklını yitirecek **gibi** olan biri s.190
müzik kutularında olduğu **gibi** kasvetli bir nağme s.208
denizleri aşmış **gibi** halin s.233

2. SONUÇ

Bu çalışmada İhsan Oktay Anar'ın Puslu Kıtalar Atlası eserinde sıfatların üslûba katkısını ele almaya çalıştık. Öncelikli olarak yer alan sıfatları belirledik. Bulunan sıfatları, türlerine göre kategorilerine ayırdık. Niteleme, belirtme sıfatları ve sıfat-fiil grubundan oluşanlar olmak üzere üç temel başlıkta ele aldık. Daha sonrasında kullanılan bu sıfatların metnin anlamına hangi açılardan katkı yaptığını belirledik.

İhsan Oktay Anar, “sıfat sevgisi” ile bilinen bir yazarımızdır. Bu sebepten yazarın eserlerinden birisi üzerinde çalışmak tercih edilmiştir. Hem kurgu hem de sıfatların kullanım sıklığı ve manaya olan katkısı açısından bakıldığında “Puslu Kıtalar Atlası” isimli eserin çalışmamıza daha uygun olduğu, uzman görüşlerinden de yararlanılarak düşünülmüştür.

Puslu Kıtalar Atlası'nda yazar, hayal ve gerçek arasında gerçekleşen bir kurgudan bahsetmiştir. Yaşanan olayların karakterin zihninde mi yoksa gerçek mi olduğu her aşamada merak unsuru oluşturmuştur. Sıfatların yoğun bir biçimde kullanılması merak unsurunun oluşturulmasında ve düşsel bir anlatım izlenmesinde katkı sağlamıştır. Yazar mekânları, şahısları niteleme, belirtme sıfatları ve sıfat-fiil grubundan oluşan söz öbeklerinden yararlanarak detaylı bir tasvir yapmıştır. Bu durum esere canlılık, akıcılık, çok anlamlılık, olumlu ya da olumsuz çağrışımlar, kavramların görünen ve art anlamlarının olması yönünde etkilemiştir.

Eserde sıfatların üslûba katkısı incelenirken, dilbilim, üslûpbilim alanlarından yararlanılmıştır. Kavram, gösterge, alt metin, anlamsal çağrışımlar, yan anlam gibi terimleri dikkate alarak değerlendirme yapılmıştır. Bunun yanında üslûp bakımından temel alınan iki yaklaşım olmuştur: Tasvirî ve tevkünî üslûp incelemesi.

Eserdeki sıfatları incelerken; sıfatların türüne, kullanım sıklığına, olumlu ya da olumsuz kullanımına, kişi ya da mekânı niteleyip belirtmesine, cümle içerisinde kattığı anlam ve çağrışımları dikkate alınarak gruplandırılmıştır. Eserde toplam **5737** sıfat kullanılmıştır. **1102** adet niteleme sıfatı, **2812** belirtme sıfatı ve **1820** adet sıfat-fiil grubu kullanıldığı tespit edilmiştir. Eserde kullanılan niteleme sıfatlarının yan anlam ve çağrışımsal anlamı bakımından daha zengin bir işlev kattığı görülmüştür. Belirtme sıfatlarının bu bağlamda anlamsal çağrışımları daha düşüktür. En sık kullanılan belirtme sıfatı “**bir**” sözcüğü olarak tespit edilmiştir. Metinde sıfat-fiillerin çokça kullanılması hem üslubun hareketli olmasına hem de anlamsal çağrışım alanının zenginleşmesine katkı sağlamıştır. Sıfat-fiilleri kendi içerisinde iki şekilde sınıflayabiliriz: Tek unsurla

niteleyenler ve çok unsurla niteleyenler. Eserde **209** adet tek unsurla niteleyen ve **1661** adet çok unsurla niteleyen sıfat-fiilin kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan sıfatların olumsuz ve olumlu anlam çağrışımı yaptığı görülmüştür. Doğrudan olumsuz ve dolaylı olumsuz çağrışım yapmasına göre de kategorize edilmiştir. Toplamda yer alan **5737** adet sıfat içersinden **667** tanesinin olumsuz anlam ifade etmiştir. Bunların içinden **412** tanesinin doğrudan olumsuzlama, **225** tanesinin ise dolaylı olumsuzlama oluşturduğu görülmektedir.

Bu çalışmada sıfatların tespiti ve görünümü, yazarın sıfatlardan ne şekilde yararlandığı, kullandığı sıfatların dil ve üslûp malzemesi bakımından ne ifade ettiği ele alınmıştır. Bir eserin ana malzemesinin dil olduğuna ve dilde yer alan sözcük ve sözcük gruplarının kullanım şekline göre anlamın oluştuğu sonucuna ulaşabiliriz. Aynı zamanda yazarın kullandığı dil ve üslûptan hareketle -yani eserden yola çıkarak- yazarın kimliğine de ulaşma imkânı bulabileceğimiz ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bir eserin çözümlenmesinde dilbilim, üslûpbilim gibi farklı bilim dallarından da yararlanılması gerektiği ifade edilmek istenmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (1998). *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Anar, İ. O. (2021). *Puslu Kıtalar Atlası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çiçek, Ş. (2015). *İhsan Oktay Anar'ın "Puslu Kıtalar Atlası" Adlı Romanından Kelime Grupları, Kelime Sayısı ve Kelimelerin Kullanım Sıklığı*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Elazığ. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Çoban, A. (2004). *Edebiyatta Üslûp Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doğan, A. (2021). *Anlambilim*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ergin, M.(2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınevi
- Erginün, İ. (2019). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gencan, T. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK.
- Karabulut, M. (2019). *Üslûpbilim (Stilistik) ve Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirleri Üzerinde Stilistik Bir İnceleme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koçakoğlu, A. (2010). *Yerli Bir Postmodern: İhsan Oktay Anar*. Konya: Palet Yayınları.
- Muharrem, E. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Önal, M. (2008). A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Edebi Dil ve Üslûp. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/33164> (Erişim Tarihi: 10.06.2023).
- Özezen Yüceol, M. (2006). Türklük Bilimi Araştırmaları. file:///C:/Users/edaks/OneDrive/Masa%C3%BCst%C3%BC/tez%20en%20son/muna_yuceol_ozezen_sifat_islevli_birimler.pdf (Erişim Tarihi: 08.10.2023).
- Sökmen, A. (2003). *Sevgi Soysal'ın Yenişehir'de Bir Öğle Vakti Romanında Sıfatlar ve Üslûba Katkısı*. Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Topaloğlu, Ö. Ve Güngör, T. Ö. (2016). Uluslararası Araştırma Dergisi. <file:///C:/Users/edaks/OneDrive/Masa%C3%BCst%C3%BC/Yeni%20klas%C3%BCr/changing-styles-of-consumption-from-middle-ages-to-today.pdf> (Erişim Tarihi:27.05.2023).
- Yıldız, E. (2021). *Türk Romanında Postmodern Açılımlar*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Zeynep, K. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK.